

บทที่ 2

การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของยามาดา นางามาซาในประเทศญี่ปุ่น กับความสนใจของประเทศญี่ปุ่นต่อประเทศไทย

กล่าวนำ

ในบทนี้เพื่อที่จะเข้าใจกระแสการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของ ยามาดา นางามาซาในประเทศญี่ปุ่นชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น ผู้ศึกษาจะแบ่งการศึกษาออกเป็น 5 ระยะด้วยกัน ดังนี้

- 2.1 ตั้งแต่สมัยการเสียชีวิตของยามาดา จนถึงการเปิดประเทศของญี่ปุ่น ค.ศ.1854 (ค.ศ. 1630-1854)
- 2.2 ตั้งแต่การเปิดประเทศญี่ปุ่นถึงการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ.1854-1914)
- 2.3. ตั้งแต่การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ถึง ค.ศ.1932 (ค.ศ.1914-1932)
- 2.4. ตั้งแต่ ค.ศ.1932 ถึงการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ.1945) (ค.ศ.1932-1945)
- 2.5. ตั้งแต่การสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน(ค.ศ.1945-1998)

2.1 ระยะที่ 1 ตั้งแต่สมัยการเสียชีวิตของยามาดา จนถึงการเปิดประเทศของญี่ปุ่น ค.ศ. 1854 (1630-1854)

ประมาณ 70 ปีหลังจากการเสียชีวิตของยามาดา นางามาซา โทะโมะซะระ โกะโรซะชิ (Tomohara Gorohachi) ได้เขียนหนังสือที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับยามาดาเรื่อง *โคโบกิ* กับ *ฟูโตะงุนกิ* ซึ่งในระบอบเวลานั้น ญี่ปุ่นมีนโยบายปิดประเทศอย่างเข้มงวด ดังนั้นเรื่องราวเกี่ยวกับยามาดาในหนังสือ ทั้ง 2 เล่มนี้ก็คงจะถูกแอบซ่อนด้วยความกลัวว่า ถ้าหากรัฐบาลทราบว่ามีใครเก็บหนังสือ 2 เล่มนี้ไว้จะถูกจับกุม แต่ความเข้มงวดของนโยบายปิดประเทศ ก็ผ่อนคลายลงเมื่อเวลาผ่านไป และใน ค.ศ.1707 เท็นจิกุ โทะกุเบะอิ (Tenjiku Tokubei) ได้เขียนหนังสือเรื่อง *เท็นจิกุ โทะกุเบะอิ โมะโนะซะคะริ* ขณะเมื่ออายุ 96 ปี (อีกสมมุติฐานหนึ่งระบุว่า 89 ปี) เอกสารทั้ง 3 เล่มที่ดังกล่าวเป็นเอกสารร่วมสมัยเพราะผู้เขียนทั้ง 2 คนนี้ได้เจอเหตุการณ์ด้วยตัวเองหรือฟังข่าวสารจากอุซุยา ความสำคัญของ 3 เล่มนี้ มาจากความถูกต้องของข้างสูง และเป็นที่มาของหนังสือเล่มอื่น ๆ ที่ถูกเขียนตอนหลัง นอกจากนี้ในช่วงเวลานี้ มีตำนานเกี่ยวกับยามาดา นางามาซาเกิดขึ้นหลายเล่ม แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเล่มที่สำคัญเพียง 2 เล่ม ซึ่งเป็นเล่มที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของยามาดาในเวลาต่อมา

เล่มแรกคือ *ยามาดาจินสะเอะมอน โทะโคโระกุ* (บันทึกการไปเมืองนอกของยามาดา, ต่อไปจะขอเรียกสั้นๆ ว่า *โทะโคโระกุ*)¹ ซึ่งบันทึกไว้ใน ค.ศ.1794 ทว่าไม่ทราบชื่อผู้บันทึก จะมีเพียงก็แต่หมายเหตุที่เพิ่มเติมว่าเป็นสิ่งที่ ฌิบะยะมะ ริวอินฉิ (Shibayama Ryuhinshi) บอกเล่าเกี่ยวกับบุคคลชื่อฌิบะยะมะนี้ ทราบเพียงแต่ว่าเป็นผู้อาศัยอยู่ที่ซานเมืองซุรุงะ (Suruga) ในหมู่บ้าน ฮิงะชิโอะชิมิกิริ(Higashi Oshikiri) (เมืองชิมิซุ(Shimizu)) เขตโอะชิมิกิริในปัจจุบัน) เท่านั้น² *โทะโคโระกุ* ใ้กล่าวถึงแนวคิดสำคัญที่หนังสือ 3 เล่มก่อน (*โคโบกิ ฟุโตะงุนกิ เท็นจิกุ โทะกุเบะอิ โมะโนะงะตะริ*) ไม่ได้กล่าวถึง คือ แนวคิดชาตินิยมซึ่งแนวคิดนี้มีอิทธิพลต่อหนังสือของฮิระตะ อะทซุตะเนะ (Hirata Atsutane) และหนังสือนี้มีอิทธิพลสูงและยาวนานต่อหนังสือเกี่ยวกับยามาดา ในเวลาต่อมา

แนวคิดชาตินิยมใน *โทะโคโระกุ* แสดงให้เห็นได้จากคำกล่าวของยามาดาที่ว่า "...ข้าพเจ้าทำความดีความงามได้ด้วยชื่อเสียงของกำลังทหารญี่ปุ่น แม้ว่าผมเป็นคนที่ไม่มีอำนาจก็ตาม ยังคิดใจที่ว่าได้แสดงความสง่าผ่าเผยของญี่ปุ่นต้องะออิ(gaii)(หมายถึงประเทศที่ยังไม่ได้รับอารยธรรมแบบจีน)"³ จากคำกล่าวนี้ จะพบว่าแนวคิดชาตินิยมที่มองว่าสยามเป็นประเทศที่ยังไม่ได้รับอารยธรรมจีน และญี่ปุ่นเป็นประเทศที่พัฒนากว่าสยามเพราะได้รับอารยธรรมจีนแล้ว ยามาดาดีใจที่ได้ทำเพื่อชาติญี่ปุ่นที่ยิ่งใหญ่ อันเห็นได้ชัดว่ายามาดามีแนวความคิดชาตินิยม นอกจากนี้ ยามาดายังให้ความสะดวกต่อเรือพาณิชย์ญี่ปุ่นที่เข้ามาสยามและพยายามส่งเสริมการค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่น เพราะยามาดาต้องการอุทิศตนต่อประเทศญี่ปุ่น ยังมีคำพูดของยามาดาที่แสดงว่า ยามาดาน่าจะนับถือศาสนาชินโตดังต่อไปนี้ "...เวลาข้าพเจ้าอยู่ประเทศของตัวเอง ข้าพเจ้าก็เคารพนับถือวัดชินโตชื่อเซ็นเง็น (Sengen) ที่ซุนบุ (ซุรุงะ - Suruga) อย่างมาก คุณธรรมของพระเจ้าน่าเคารพและฤทธิ์เดชของพระเจ้าก็สูงมากด้วย ตอนนี้อยู่ที่ข้าพเจ้ามาซึ่งสยาม สร้างเรือรบและได้ชัยชนะในสนามรบบ่อยๆ ข้าพเจ้าทำความดีความชอบในสงครามได้ ก็เพราะได้รับความคุ้มครองจากพระเจ้าญี่ปุ่น ดังนั้นผมจะให้ช่างวาดเรือรบและรูปภาพนี้ตัดแปลงเป็นเอมะ (แผ่นไม้ที่อุทิศกับวัดชินโตเพื่ออธิษฐานสิ่งที่ตัวเองต้องการหรือเพื่อขอบคุณเพราะสิ่งที่อธิษฐานแล้วสมหวัง) และอุทิศไว้ที่วัด

¹ ฌิบะยะมะ ริวอินฉิ (Shibayama Ryuhinshi) ผู้เล่า, "ยามาดา นิสะเอะมอน โทะโคโระกุ" (บันทึกการเดินทางต่างประเทศของยามาดา นิสะเอะมอน) (Yamada Nizaemon totohroku) ใน *โคเคะอิ เฮียวริวกิคิมเซ็นนุ* (หนังสือชุดเรื่องประหลาดเกี่ยวกับการลอยไปตามน้ำ ฉบับแก้ไข)(Kohtei Hyohryuh kidan zenshuh) (โตเกียว : Hakubunkan, 1911) หน้า .

² โอะวะตะ เทะทซุโอะ (Owada Tetsuo), *ยามาดา นางามาสา - ภาพจริงที่ยังไม่เปิดเผย* (Yamada Nagamasa - Shirarezaru jitsuzoh), (โตเกียว: Kohdansha, 1987), หน้า 7.

³ ฌิบะยะมะ ริวอินฉิ(Shibayama Ryuhinshi), *ยามาดา นิสะเอะมอน โทะโคโระกุ*, หน้า 991.

ชินโตเซ็นเงิน”⁴ ที่จริงแล้วรูปภาพเอมะที่เชื่อกันว่ายามาคาอุทิสันั้น ปรากฏเพียงคำว่า “ขอบคุณ” เท่านั้น ซึ่งสามารถตีความได้ว่าหมายถึงการขอบคุณต่อพระเจ้าเซ็นเงิน แต่ในหนังสือ *โทะโดโระกุ* ตีความว่าเป็นคำขอบคุณต่อพระเจ้า “ญี่ปุ่น” ซึ่งสะท้อนให้เห็นต้นเรื่องของแนวคิดชาตินิยมที่จะนำทางไปสู่แนวคิดชาตินิยมชินโต⁵ ในภายหลัง

หนังสือเล่มที่ 2 คือ *อิบุกิโอะโระมิ*⁶ ของฮิระตะ อะทซุตะเนะ (Hirata Atsutane) ซึ่งเขียนขึ้นใน ค.ศ.1813 หนังสือเล่มนี้อ้างภาพลักษณ์ของยามาคาจากหนังสือ *โทะโดโระกุ* ฮิระตะเป็นนักวิชาการที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับการศึกษาเกี่ยวกับชาติ (Kokugaku)⁷ ดังนั้น แนวความคิดของฮิระตะจึงมีอิทธิพลต่อแนวคิดในญี่ปุ่นเป็นอย่างมากและหนังสือชื่อ *อิบุกิโอะโระมิ* ของเขาเป็นพลังสำคัญที่เผยแพร่ภาพลักษณ์ของยามาคาแบบเดียวกับ *โทะโดโระกุ* เพราะฮิระตะเป็นนักคิดที่ให้อิทธิพลต่อสังคมสมัยนั้นมาก ในตอนท้ายของ *อิบุกิโอะโระมิ* ฮิระตะเขียนว่าเรื่องยามาคายังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันเลย ดังนั้น โดยการกล่าวเช่นนี้ “...ทำให้คนอื่นทราบเรื่องยามาคาอย่างดีและเวลาจะอียะมะโตะคะมะมะอิเขาไปต่างประเทศควรจะทำตามยามาคา”⁸ คำว่า *คะอิ* (ใหญ่) + *ยะมะโตะคะมะมะอิ* (วิญญูณประเทศญี่ปุ่น) หมายความว่า จิตใจที่ดีที่คนญี่ปุ่นเท่านั้นมีอยู่ และคำศัพท์นี้จะถูกใช้ในเรื่องยามาคาในสมัยต่อๆ มา

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 972.

⁵ ชาตินิยมชินโต (kokka shintoh) ... ชินโตเป็นความเชื่อที่เฉพาะเชื้อชาติญี่ปุ่นที่มีแต่โบราณ และมีแกนความเชื่ออยู่ที่พระเจ้าบรรพบุรุษ หลังจากการปฏิรูปเมจิ รัฐบาลมีนโยบายที่ทำให้ชินโตเป็นศาสนาแห่งชาติ และปรับปรุงเป็นชินโตจักรพรรดิ ชินโตจักรพรรดิคือว่าจักรพรรดิเป็นพระเจ้า (ไม่ใช่มนุษย์) และแนวความคิดที่จะกำระบบปกครองแบบจักรพรรดิโดยแนวคิดนี้ร่วมกับลัทธินิยมแสนยานุภาพ กับลัทธิชาตินิยม (จากพจนานุกรมภาษาญี่ปุ่นชื่อ *Kojien*, โตเกียว: Iwanami shoten, 1990 ฉบับพิมพ์ใหม่, แก้ไขครั้งที่ 3)

⁶ ฮิระตะ อะทซุตะเนะ (Hirata Atsutane), “อิบุกิโอะโระมิ” *Ibuki Oroshi* (ความหมายของชื่อหนังสือเล่มนี้ไม่ชัด) ใน *Nittai Kankei to Yamada Nagamasa* (ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยกับยามาคา นางามาซา) นะกะคะ เซ็นโปะ (ผู้รวบรวม) (โตเกียว: Nihon Gaisei kyohkai 1943), หน้า 351-361.

⁷ การศึกษาเกี่ยวกับชาติ (Kokugaku)...เป็นวิชาความรู้ที่พยายามศึกษาวัฒนธรรมและคุณธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่น ส่วนใหญ่ศึกษาเรื่องภาษาที่ใช้ในเอกสารในหนังสือเก่าและสำคัญ เช่น *Nihon shoki* (*นิฮน โมะะกิ*) และ *Manyoh shuh* (*มัน โยอู*) วิชาที่เกิดขึ้นพร้อมกับการวิวัฒนาการของการศึกษาสมัยใหม่กับการเกิดขึ้นของความสำนึกของ “ชาติ” และวิชานี้ถูกสร้างขึ้นอย่างมั่นคงโดยคะคะโนะ อะทซุมะโระ (Kadano Atsumaro), คะโมโนะ มะบุชิ (Kamano Mabuchi), โมะโตะโอะริ โนะรินะงะ (Motoori Norinaga), ฮิระตะ อะทซุตะเนะ และลูกศิษย์ของนักวิชาการเหล่านี้

⁸ ฮิระตะ อะทซุตะเนะ (Hirata Atsutane), หน้า 361.

นอกจากหนังสือ 2 เล่มนี้แล้ว ในค.ศ.1850 ก่อนที่ญี่ปุ่นจะเปิดประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นได้รวบรวมเป็นหนังสือที่รวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์และการค้าระหว่างประเทศตั้งแต่โบราณถึงช่วงก่อนเปิดประเทศ ชื่อเรื่อง *ทซูกุ อิชิรัน*⁹ ในเอกสารเหล่านั้นมีเรื่องราวเกี่ยวกับขบวนการรวมอยู่ด้วย *ทซูกุ อิชิรัน* และหนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวกับต่างประเทศเกิดขึ้นในช่วงนี้ เพราะญี่ปุ่นถูกกดดันจากประเทศตะวันตกให้เปิดประเทศ ขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็สนใจประเทศต่างๆ เพื่อเตรียมการเปิดประเทศด้วยเช่นกัน

2.2 ระยะที่ 2 ตั้งแต่การเปิดประเทศของญี่ปุ่นถึงการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 (1854-1914)

ในช่วงนี้จะศึกษาภาพลักษณ์ของขบวนการที่ปรากฏในหนังสือแบบเรียนระดับประถมและหนังสือทั่วไป ที่พิมพ์ขึ้นระหว่างสมัยเมจิจนกระทั่งถึงสงครามโลกครั้งที่ 1

หนังสือแบบเรียนระดับประถม

ภายหลังการปฏิรูปเมจิ ผู้ปกครองประเทศได้เปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากรัฐบาลโชกุนมาเป็นรัฐบาลเมจิซึ่งมีองค์จักรพรรดิเป็นประมุขของประเทศ มีการปฏิรูปภายในประเทศหลายด้าน รวมถึงการปฏิรูปการศึกษาด้วย โดยใน ค.ศ.1872 มีการประกาศระบบการศึกษา มีการสร้างโรงเรียนประถมขึ้นทั่วประเทศ มีการให้ใช้แบบเรียนเดียวกันสำหรับนักเรียนประถมทั่วประเทศ¹⁰ ดังนั้นหนังสือแบบเรียนหลังจากช่วงนี้ไป จึงมีความสำคัญมากขึ้นหากเปรียบเทียบกับแบบเรียนที่ไวก่อนหน้านั้น

ในที่นี้ผู้เขียนได้ตรวจสอบเฉพาะแบบเรียนที่มีการเผยแพร่ค่อนข้างมากเท่านั้น¹¹ และพบว่า มีแบบเรียน 3 วิชาเท่านั้น คือ ประวัติศาสตร์ ภาษาญี่ปุ่น และธรรมจริยา (Shuh shin) ที่มีการ

⁹ อิชอิ โยเนะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิอารุ, *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600ปี*, (โตเกียว: โคดันเฌีย, 1987), หน้า 17

¹⁰ ประกาศระบบการศึกษา คือประกาศคำสั่งแรกเกี่ยวกับระบบการศึกษาสมัยใหม่ของญี่ปุ่น ซึ่งประกาศใช้ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1872 และหลังจากนั้นมีการแก้ไขเพิ่มเติมบางบท จากประกาศระบบการศึกษาดังนี้ โรงเรียนประถมทั่วประเทศและโรงเรียนต่างๆ เช่น โรงเรียนสอนเฉพาะ (รวมทั้งฝีมือ), โรงเรียนภาษาต่างประเทศก็ถูกสร้างขึ้นอย่างละเล็กละน้อย ประกาศการศึกษาฉบับนี้ เป็นการเริ่มต้นการศึกษาสมัยใหม่ของญี่ปุ่น ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นการละทิ้งทัศนคติการศึกษาแบบเก่าและนำเอาทัศนคติการศึกษาสมัยใหม่ของประเทศตะวันตกมาไว้แทน เปิดโอกาสการศึกษาให้แก่ประชาชนทุกคน

¹¹ ผู้ศึกษาตรวจสอบหนังสือของ คะอิโงะ มุเนะโอะมิ(Kaigo Muneomi) (ผู้รวบรวม), *รวบรวมหนังสือแบบเรียนในญี่ปุ่น สมัยไกล่โจกันนี้* (Nihonkyohkasho taiki kindaihen), (โตเกียว: Kohdansha) และเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การศึกษาหลังจากการปฏิรูปเมจิ ดูจากบทความ “การอธิบายสรุปหนังสือแบบเรียนสมัยไกล่

กล่าวถึงยามาดามากหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาประวัติศาสตร์ (ดูรายละเอียดในภาคผนวกที่ 1 “แบบเรียนประถมในระยที่ 2 ที่กล่าวถึง ยามาดา”)

โดยทั่วไป แบบเรียนระดับประถมจะมีการกล่าวถึงยามาดาในแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ธรรมจริยา ภาษาญี่ปุ่น โดยแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ เป็นแบบเรียนวิชาแรกที่กล่าวถึงยามาดาบ่อยครั้งที่สุดถึง 7 ครั้ง ครั้งแรกใน ค.ศ.1879 และในค.ศ.1892-93 ได้มีการกล่าวถึงยามาดาในวิชา ธรรมจริยา และภาษาญี่ปุ่น นอกเหนือจากแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์

เมื่อพิจารณาเฉพาะภาพลักษณ์ของยามาดาที่ปรากฏในแบบเรียนประวัติศาสตร์ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงสำคัญๆ และแต่ละช่วงภาพลักษณ์ยามาดามีความแตกต่างกันไปในรายละเอียดคือ

ในช่วงแรก (ค.ศ.1879-1882¹²) แบบเรียนในช่วงนี้จะกล่าวถึงบทบาทของยามาดาที่ช่วยป้องกันประเทศสยาม ให้พ้นจากการโจมตีของประเทศราช และภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นออกญาภักโหมปกครองนครศรีธรรมราช

ในช่วงที่ 2 (ค.ศ.1888-1893) แบบเรียนในช่วงนี้จะเพิ่มเนื้อหาจากช่วงแรก คือ ภายหลังที่ ยามาดาได้เป็นผู้ปกครองนครศรีธรรมราชแล้ว เขาได้แต่งงานกับพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ และปกครองสยามในฐานะเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ในช่วงที่ 3 (ค.ศ.1898-1900) แบบเรียนในช่วงนี้จะแสดงภาพลักษณ์ของยามาดาเหมือนกับภาพลักษณ์ในช่วงแรก คือเป็นขุนนางธรรมดาและไม่ได้ปกครองสยามแต่อย่างใด

ภาพลักษณ์ยามาดาในช่วงแรกกับช่วงที่ 3 จะคล้ายกับภาพลักษณ์ยามาดาที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ส่วนภาพลักษณ์ยามาดาในช่วงที่ 2 นี้ ดูเหมือนว่าถูกบิดเบือนให้มีอำนาจมากกว่าที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ (เช่นเขาแต่งงานกับพระราชธิดาและปกครองสยามแทนพระเจ้าแผ่นดินสยาม) และเน้นความเป็นชาติที่เข้มแข็งของประเทศญี่ปุ่น (เช่น การที่ยามาดาแสดงความจงรักภักดีต่อรัฐบาลญี่ปุ่น เวลาเขาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งเท่ากับประเทศสยามแสดงความจงรักภักดีต่อรัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งแสดงว่าญี่ปุ่นเข้มแข็งกว่าสยาม)

เพราะเหตุใดในช่วงที่ 2 ภาพลักษณ์ของยามาดาดังกล่าวนี้และยังปรากฏออกมาทั้ง 3 วิชา คือประวัติศาสตร์ ธรรมจริยา และภาษาญี่ปุ่น ดังนั้น จึงน่าศึกษาว่าในช่วงที่ 2 (ค.ศ. 1888-1893) เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรขึ้นในแบบเรียนประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น รวมทั้งแนวความคิดของคนญี่ปุ่นด้วย

ปัจจุบันนี้” ในชุดเดียวกันเล่มที่หนึ่งวิชาธรรมจริยา และ ยะมะซุมิ มะซะมิ(Yamazumi Masami),หนังสือแบบเรียน (Kyohkasho), (โตเกียว: Iwanami, 1970)

¹² ใที่พิมพ์หนังสือแบบเรียน (ช่วงที่ 2 และ ช่วงที่ 3 ก็เช่นเดียวกัน)

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงที่ 2 ในด้านการศึกษาและแบบเรียนต้นนิยฐานได้มาจาก การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 2 ประการ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของภาพลักษณ์ขงมาดา นางามามา ดังนี้ คือ

ประการแรก การปฏิรูประบอบการศึกษาด้วยการตรวจสอบแบบเรียน กล่าวคือ ใน ค.ศ. 1885 มีการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีแบบตะวันตกเป็นครั้งแรกในประเทศญี่ปุ่น โดยมีโมริ อะริโนริ (Mori Arinori) ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนแรก ภายหลังจากได้รับเลือกเป็นรัฐมนตรีเขาได้เริ่มปฏิรูประบอบการศึกษาทั้งหมดทันที ในเดือนมีนาคมถึงเมษายน ค.ศ. 1886 เขาได้ประกาศใช้กฎหมายเกี่ยวกับการศึกษา 4 ฉบับ คือ กฎหมายมหาวิทยาลัย (Teikoku Daigaku rei) กฎหมายโรงเรียนประถม กฎหมายโรงเรียนมัธยมต้น และกฎหมายโรงเรียนฝึกหัดครู กฎหมายพวกนี้ได้กำหนดหลักมูลฐานของระบบโรงเรียน และกลายเป็นพื้นฐานของการปฏิรูประบอบการศึกษาในเวลาต่อมา โมริมีทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษาตามแนวคิดชาตินิยม และเขาพยายามดำเนินการปฏิรูปในแบบชาตินิยม โดยการไขแนวความคิด “นิยมประเทศ (Kokutai shugi)” ในระยะแรกคำนี้ หมายถึง ประเทศที่มีระบบระเบียบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือระบบระเบียบที่ทำให้ประเทศเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ระยะหลังความหมายเปลี่ยนไปคือใน ค.ศ.1925 มีการออกกฎหมายรักษาความสงบ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วะกะทซูกิ เรอิจิโร (Wakatsuki Reijiroh) กล่าวว่า “โคกะตะอิ (Kokutai) ของญี่ปุ่นคือประเทศที่มีจักรพรรดิซึ่งสืบทอดมาไม่ขาดตั้งแต่เริ่มมีประวัติศาสตร์” โมริได้นำเสนอการศึกษาลัทธิ “โคกะตะอิ” เพื่อที่จะทำให้ฐานะของประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศชั้นหนึ่งเท่าเทียมกับประเทศมหาอำนาจในโลก เขาได้วางนโยบายการศึกษาเพื่อทำให้ประเทศมั่งคั่งร่ำรวยและมีกำลังทหารที่เข้มแข็ง แต่เดิมแต่ละจังหวัดเป็นผู้วางแผนการศึกษาตนเอง หลังจากการประกาศกฎหมาย 4 ฉบับนี้แล้ว รัฐบาลได้เป็นผู้วางแผนการศึกษาทั้งหมด

การตรวจสอบแบบเรียนถูกกำหนดลงใน “กฎหมายโรงเรียนประถม” การตรวจสอบนี้หมายถึง กระทรวงศึกษาธิการตรวจสอบแบบเรียนของบริษัทเอกชน กระทรวงศึกษาธิการพยายามปรับปรุงแบบเรียนโดยรวบรวมหนังสือแบบเรียนมาตรฐานด้วยตนเอง และให้บริษัทเอกชนปฏิบัติตามมาตรฐานแบบเรียนของรัฐบาลด้วย

ประการที่ 2 เนื่องมาจากพระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษา ภายหลังจากการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีแล้ว ต่อมาใน ค.ศ.1889 รัฐบาลเตรียมการประกาศรัฐธรรมนูญ (Teikoku kenpoh) ในช่วงของการปฏิรูปประเทศญี่ปุ่นให้เป็นประเทศทันสมัย และมีการเคลื่อนไหวให้กำหนดหลักเกณฑ์ของการศึกษาสมัยใหม่ด้วย การเคลื่อนไหวนี้เห็นได้จากการประกาศ “พระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษา” ในวันที่ 30 ตุลาคม ค.ศ. 1890 พระราชดำรัสนี้มีความสัมพันธ์กับ “พระราชดำริเกี่ยวกับ

การศึกษา” ใน ค.ศ.1879 มาก¹³ ซึ่งโจมตีนโยบายการศึกษาแบบยุคภูมิธรรม (enlightenment)¹⁴ โดยนับแต่บัดนั้น การศึกษาต้องมีพื้นฐานแนวความคิดของลัทธิขงจื้อ และสอนว่าศีลธรรมกับการซื่อสัตย์ต่อจักรพรรดิซึ่งมีบุญคุณต่อประชาชนญี่ปุ่นทุกคนเป็นสิ่งสำคัญ พระราชดำรัสใน ค.ศ. 1890 อยู่ในแนวความคิดเดียวกัน กล่าวคือแสดงพื้นฐานธรรมจริยาของประชาชาติ ซึ่งอยู่ในแนวความคิดที่ว่าความเคารพรักภักดีต่อจักรพรรดิกับความจงรักภักดีและเคารพพ่อแม่ผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่สูงสุดของ ธรรมจริยา (แนวความคิดของโมะริ “นิยมประเทศ” ก็มีแนวโน้มเดียวกับพระราชดำรัส ค.ศ.1890 ด้วย) รวมทั้งมีอิทธิพลต่อการศึกษาทั้งหมดในช่วงต่อมาด้วย พระราชดำรัสนี้กลายเป็นรากฐานระบบการศึกษาแบบชาตินิยม กระแสการศึกษาชาตินิยมมากขึ้นตามเวลาและมีอิทธิพลต่อเนื้อหาของแบบเรียนในเวลาต่อมาด้วย

จากสาเหตุทั้ง 2 ประการที่กล่าวมาแล้วนั้น แสดงให้เห็นชัดเจนถึงความมั่นคงของระบบการศึกษาแบบชาตินิยมในระยะนี้ ในระยะที่ 2 ภาพลักษณ์ของยามาคา นางามาชานินแบบเรียนจึงได้รับอิทธิพลแนวคิดชาตินิยมและถูกบิดเบือนเพื่อให้เห็นความเข้มแข็งของประเทศญี่ปุ่น โดยไม่ยอมรับว่ายามาคาเป็นข้าของกษัตริย์สยาม แต่ทำให้ยามาคาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และได้ปกครองสยาม สร้างเรื่องว่ายามาคาซึ่งเป็นผู้ปกครองสยามมีนโยบายอ่อนน้อมต่อประเทศญี่ปุ่น ภาพลักษณ์ยามาคาเช่นนี้น่าจะช่วยยกฐานะญี่ปุ่นคือสยามให้สูงขึ้น ทำให้คองฐานะของญี่ปุ่นยกขึ้น ซึ่งแนวความคิดของฟูกุสะวะ ยูกิชิ (Fukuzawa Yukichi) ให้คำตอบ กล่าวคืออิทธิพลของแนวคิดชาตินิยมแบบ “ออกจากเอเชียเข้าสู่ตะวันตก (Datsua nyuh ou)” ของ ฟูกุสะวะ ยูกิชิ มีมาก กล่าวคือการทำใ้ญี่ปุ่นเท่าเทียมกับประเทศตะวันตกและทำให้มีฐานะสูงชันกว่าประเทศเอเชียต่างๆ โดยได้รับอารยธรรมของตะวันตกและพัฒนาประเทศ และเลิกติดต่อดสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียที่ด้อยพัฒนามากว่า ความคิดเห็นนี้ลงเป็นบทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ จิจิฉินโป (Jijishinpo) วันที่ 16 มีนาคม 1885 ฟูกุสะวะ ตอบคำถามสำคัญว่าญี่ปุ่นจะควรไปทิศไหน แต่ก่อนภายในญี่ปุ่นมีแนวความคิดว่าญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศเล็กจะช่วยเหลือกันกับประเทศเอเชียต่าง ๆ เพื่อที่จะปกป้องตัว

¹³ พระราชดำริเกี่ยวกับการศึกษา (Kyohgaku laishi) ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1879 จักรพรรดิเมจิทรงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาต่อบุคคลสำคัญในรัฐบาลว่า จากมุมมองในทัศนะลัทธิขงจื้อ นโยบายการศึกษายุคภูมิธรรม (enlightenment) ซึ่งกำเนิดภายหลังกฎหมายระบบการศึกษา ไมตี้ ทรงเตือนว่ายุคภูมิธรรมน่าจะเป็นอันตรายซึ่งทำให้ประชาชนญี่ปุ่นกบฏต่อรัฐบาลในอนาคต

¹⁴ นโยบายการศึกษาแบบยุคภูมิธรรม (enlightenment) คือ ในช่วงระหว่างค.ศ. 1872 -1879 มีแนวการศึกษาใหม่ คือยกเลิกแนวการศึกษาเก่าและรับแนวความคิดการศึกษาของตะวันตก และพยายามให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสการศึกษาและรับลัทธินิยมปัจเจกชนในการศึกษาค้นคว้า แต่นโยบายนี้ไม่ค่อยเข้ากับสังคมญี่ปุ่นช่วงนั้น ดังนั้นในค.ศ.1879 จึงมีการยกเลิก

เองจากลัทธิจักรวรรดินิยม แต่หลังจากญี่ปุ่นชนะจีน(1894-5)กระแสแนวความคิดของญี่ปุ่นเริ่มเปลี่ยนว่าการเปลี่ยนแปลงของประเทศเอเชียอื่นๆ ซ้ำเกินกว่าที่จะหลีกเลี่ยงจากกลายเป็นอาณานิคมของตะวันตกและการชัยชนะในสงครามทำให้คนญี่ปุ่นรู้สึกว่าการที่ญี่ปุ่นเป็นประเทศยิ่งใหญ่และถูกต้องเอเชีย พระฉะนั้นญี่ปุ่นตัดทิ้งความสัมพันธ์กับเอเชียและเข้ารับอารยธรรมตะวันตกแต่ผู้เดียวดีกว่า นี่คือความคิดของฟูกุสะวะ ตามแนวคิดนี้ ญี่ปุ่นก็ต้องอยู่ในฐานะเหนือกว่าสยามแน่ๆ ภาพลักษณ์ที่ถูกบิดเบือน ช่วยส่งเสริมความคิดนี้

ในระยะที่ 2 มีการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นและแนวความคิดของคนญี่ปุ่น ซึ่งเป็นระยะที่ตรงกับกรเกิดแนวคิดเอเชียนิยมขึ้นในทศวรรษ 1880 จนกระทั่งสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 แนวคิดเอเชียนิยมเป็นแนวคิดสำคัญซึ่งมีอิทธิพลมากในสังคมญี่ปุ่น เนื้อหาของแนวคิดมีการเปลี่ยนแปลงและแตกต่างกันในแต่ละช่วง นักคิดคนสำคัญและผู้วิเคราะห์ลัทธินี้ คือ ทะเกะอุชิ โยะชิมิ (Takeuchi Yoshimi) กล่าวว่า ไม่แน่ใจว่าเรียกเอเชียนิยมเป็นแนวคิดใดหรือไม่¹⁵ เนื้อหาของเอเชียนิยม คือ ความพยายามที่จะโน้มน้าวและเชื่อมโยงประเทศต่างๆ ในเอเชียเข้าไว้ด้วยกัน (ไม่ว่าจะโดยวิธีการใดๆ ก็ตาม) โดยอาศัยความรู้สึกร่วมในความเป็นเอเชียเหมือนกัน เอเชียนิยมมีจุดเริ่มมาจากลัทธิการออกเดินทางไปผจญภัยต่างประเทศ (Kaigai Yuh-hi) ซึ่งเริ่มขึ้นในตอนปลายยุคโทะกุงะวะกับตอนต้นยุคเมจิ จะเห็นได้จากการออกไปผจญภัย การอพยพไปที่ต่างๆ ของคนญี่ปุ่น และเมื่อรัฐสมัยใหม่ (Modern State) เกิดขึ้น ลัทธิการออกเดินทางไปผจญภัยต่างประเทศของญี่ปุ่น จึงอาจจะเปลี่ยนเป็นลัทธิขยายดินแดน¹⁶ นักคิดอีกคนหนึ่ง คือ อิโต โนะบุโตะโมะ (Ito Nobutomo) กล่าวว่า เอเชียนิยมมีพื้นฐานอยู่ที่ลัทธิชาตินิยม¹⁷ การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของช่วงที่ 2 ก็สามารถอธิบายปรากฏการณ์อิทธิพลเอเชียนิยมที่เกิดขึ้นกับภาพลักษณ์ของยามาคาได กล่าวคือแนวความคิดเอเชียนิยมที่ว่าจะรวมประเทศเอเชียเข้าด้วยกัน ในกรณีของยามาคาไดปกครองสยาม และสยามกลายเป็นลูกน้องของประเทศญี่ปุ่น

ในช่วงที่ 2 นี้ ยังมีแนวความคิด “นันชินรอน” (Nanshinron) ปรากฏขึ้นอีกด้วย นันชินรอนเป็นทั้งแนวคิดสำคัญและนโยบายระหว่างประเทศ โดยตามคำนิยามของ ยะโนะ โทรุ (Yano

¹⁵ ทะเกะอุชิ โยะชิมิ, “คำอธิบายเกี่ยวกับเอเชียนิยม” (Asia shugi no tenboh), ใน *การรวบรวมแนวคิดในญี่ปุ่นปัจจุบัน เล่มที่ 9 --- เอเชียนิยม* (Gendai Nihon Shisoh Taikci 9 --- Asianism) บทความนี้เป็นการเขียนขึ้นสำคัญ เกี่ยวกับเอเชียนิยม, หน้า 14.

¹⁶ ทะเกะอุชิ โยะชิมิ, หน้า 21.

¹⁷ อิโต โนะบุโตะโมะ (Itoh Nobutomo), “เอเชียนิยมกับแนวความคิดที่จะออกจากเอเชีย” (Asia-shugi to datsu-asia no shisou), *ประวัติศาสตร์แนวความคิดญี่ปุ่น เล่มที่ 8 ความคิดสมัยใหม่ เล่มที่ 3* (Nihon shisoushi kohzu dai 8 kan kindainihon no shisou dai 3 kan) (โตเกียว: Yuh-ikaku, 1977)

Toru) นันฉินรอน คือ ลัทธิที่คิดว่าการเดินทางไปเขตทะเลใต้จะเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่น และการขยายดินแดนของญี่ปุ่นออกไปในเขตนี้ เป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมาย ที่จริงแล้วหลังจากการปฏิรูปเมจิ นโยบายการทูตของญี่ปุ่นสลับกันระหว่างโฮะกุฉินรอน (Hokushinron) (ซึ่งเป็นสิ่งตรงข้ามกับนันฉินรอน ที่จะออกไปทิศเหนือของญี่ปุ่น) กับนันฉินรอนมาโดยตลอด แต่ในช่วงนี้นันฉินรอนเป็นกระแสที่เด่นชัดมาก (ลัทธินันฉินรอนเกิดขึ้นประมาณ ค.ศ.1868) สาเหตุที่ในช่วงนี้นันฉินรอนเป็นกระแสความคิดหลัก คือ

1. ช่วงนี้เป็นระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของความคิดเรื่องการอพยพประชากร ที่จะเปลี่ยนจาก “การถกเถียงเรื่องการอพยพภายในประเทศ” เป็น “การถกเถียงเรื่องการอพยพออกนอกประเทศ” เช่น ทะงุชิ อุกิชิ (Taguchi Ukichi) พยายามที่จะหาวิธีการใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาให้ชนชั้นชาмуไร¹⁸ ให้มีงานทำโดย “ต้องการให้ชนชั้นนี้ในเมืองโตเที่ยวอาสาอพยพไปทะเลใต้ ผลดีที่เกิดขึ้นคือช่วยให้ชนชั้นนี้ได้งานทำและขยายความน่าเกรงขามของญี่ปุ่นออกไป” ในค.ศ. 1890 เพราะช่วงเวลานี้เรื่องนี้เป็นปัญหาใหญ่¹⁹

2. ใน ค.ศ. 1886 เยอรมนียึดได้หมู่เกาะมาร์แชลล์ (Marshall Islands) เป็นดินแดนในอาณานิคมและมีการเคลื่อนไหวในประเทศมหาอำนาจทั้งหลาย กล่าวคือ เกิดความต้องการดินแดนใหม่รุนแรงมากขึ้น ในสถานการณ์อย่างนี้ประเทศญี่ปุ่นเรียกคำจูงใจเช่นนี้ว่า “ญี่ปุ่นเป็นประเทศเจ้าแห่งทะเล” (ฉะนั้นจำเป็นที่จะต้องขยายดินแดนทางทะเลให้กว้างขวางที่สุด เพื่อเป็นเจ้าแห่งทะเลให้ได้)

ถ้าดูจากสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ในช่วงก่อนสงครามญี่ปุ่นกับจีน (ระหว่าง ค.ศ. 1894-95) จะพบว่าได้ก่อให้เกิดกระแสความสำนึกรักชาติสูงขึ้นระหว่างประชาชน และรัฐบาลเน้นประเทศมั่งคั่งร่ำรวยและความมั่นคงของประเทศ (Fukoku Kyoh-hei) เป็นนโยบายภายในประเทศ ด้วยสาเหตุดังกล่าวนี้ สันนิษฐานได้ว่าแบบเรียนได้สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมอย่างนี้และมีเนื้อหาที่ให้กำลังใจประชาชนที่จะสู้รบมากขึ้น และเพื่อขยายอำนาจของประเทศด้วย ดังนั้น ยามาดา นางามาซา จึงถูกหิบบยกขึ้นมากล่าวถึงในฐานะเป็นตัวอย่างที่เหมาะสมในช่วงเวลานี้ และขณะเดียวกันภาพลักษณ์ของเขาก็ถูกบิดเบือนไปเพื่อที่จะให้เข้ากับจุดมุ่งหมายนี้ด้วย

หนังสือทั่วไป หนังสือทั่วไปที่กล่าวถึงยามาดา นางามาซา เล่มแรก คือ ฌะมุกิโก (บันทึกเวลาเดินทางไปสยาม) ของ โอโตะริ เคะอิซุเกะ (Ohtori Keisuke) ใน ค.ศ.1875 หนังสือเล่มนี้เป็น

¹⁸ ช้นชาмуไรของสมัยโทะกุงะวะ การปฏิรูปเมจิทำให้ระบบศักดินาสิ้นสุดลง เป็นการยกเลิกชนชั้นชาмуไร เพราะฉะนั้นชาмуไรบางคนไม่มีงานทำ

¹⁹ ทะงุชิ อุกิชิ (Taguchi Ukichi) “เรื่องการรุกรานเขตทะเลใต้” (Nanyoh keiryaku ron), Tokyo keizai zashhi : 513 (23 March 1890)

รายงานของโอโตะริ (ซึ่งเป็นข้าราชการในกระทรวงโคบุ (koh bu)²⁰ ชั้นที่4) เขียนขึ้นเมื่อเขากับผู้ร่วมงานอีก 2-3 คนได้รับคำสั่งจากรัฐบาลให้เดินทางไปสยาม เพื่อที่จะดูงานสถานภาพของประเทศสยาม (เวลานั้นสยามกับญี่ปุ่นยังไม่ได้มีสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ ดังนั้น คณะดูงานพวกนี้ฉวยโอกาสที่ราชทูตออสเตรียคนหนึ่งย้ายจากญี่ปุ่นไปสยาม ขอร้องให้ราชทูตคนนี้เป็นคนกลางระหว่างรัฐบาลไทยกับคณะดูงานฝ่ายญี่ปุ่น) ในหนังสือเล่มนี้ มีตอนหนึ่งชื่อว่า “ข้อสมมุติของยามาดา นางามาซา” โดยโอโตะริสันนิษฐานว่าพระเจ้าปราสาททอง (ซึ่งเป็นคนเดียวที่ออกญาโกลาโหมที่กล่าวถึงในบทที่ 1) เป็นยามาดา นางามาซา เพราะมีการบันทึกไม่ชัดเจนถึงบ้านเกิดและตระกูลของพระองค์ ซึ่งทำให้สงสัยว่า คนบันทึกตั้งใจเขียนเรื่องนี้ไม่ชัดเจนเพราะอยากจะทำลึกลับบันทึกชีวประวัติของยามาดาที่เป็นคน ต่างชาติ²¹ ในหนังสือเล่มนี้มีข้อสมมุติฐานว่า ยามาดาขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งเดิมไม่เคยมีข้อสมมุติเช่นนี้เลย

ในหนังสือ *ยามาดา นางามาซาอะมุอิเซะกิ* (การกระทำที่ยิ่งใหญ่ของยามาดา นางามาซา ในประเทศสยาม) ของ โมะริ เทะอิจิโร (Mori Teijiro) ซึ่งเขียนขึ้นใน ค.ศ.1887 กล่าวว่าหลังจากการ สวรรคตของพระเจ้าทรงธรรม พระโอรสทั้ง 2 พระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติตามลำดับ แต่พระโอรสพระองค์หนึ่งถูกลอบปลงพระชนม์ และอีกพระองค์หนึ่งก็อายุอ่อนเกินกว่าที่จะได้ปกครองประเทศอย่างดี ดังนั้น ยามาดา จึงได้รับคำแนะนำจากขุนนางตำแหน่งสูงหลายคนว่า ยามาดาควรจะขึ้นเป็นกษัตริย์สยาม แต่ออกญาโกลาโหมกับพระมเหสีของพระเจ้าทรงธรรม (ซึ่งตอนนั้นกลายเป็นคูร์กของออกญาโกลาโหม) ลอบฆ่ายามาดาและแย่งพระราชบัลลังก์มาจากยามาดา

ใน ค.ศ.1892 มีบทความ 1 บทความ และหนังสือ 2 เล่มกล่าวถึงยามาดา คือบทความเกี่ยวกับยามาดาในวารสารของอะโอะอิเกะ โคตะโร (Aoike Kohtarō) ในบทความนี้ ระบุว่ายามาดาขึ้นเป็นกษัตริย์สยามโดยการยกของจากประชาชนสยาม แต่ยามาดาไม่เคยลิ้มประเทศญี่ปุ่นและพยายามทำการค้ากับประเทศญี่ปุ่นอย่างมาก รวมทั้งพยายามรักษาเกียรติของญี่ปุ่นให้สูงขึ้นและรักษาอิทธิเดชของญี่ปุ่น ในที่สุดยามาดาเลียนแบบประเพณีญี่ปุ่นเข้ามาเมืองสยามตั้งแต่การกิน การแต่งกาย รวมถึงวิธีแบ่งเขตในเมืองใหญ่ ซึ่งทำให้คนสยามรังเกียจเขา เมื่อพรรคพวกพระมเหสีของพระเจ้าทรงธรรมก่อกบฏขึ้นและยามาดาก็ถูกฆ่า

เรื่องที่ 2 คือ *ยามาดา นางามาซาเด็น* (ชีวประวัติของยามาดา นางามาซา) ของ เซะกิงุชิ ทะกะมะซะ (Sekiguchi Takamasa) เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้กล่าวว่า หลังจากการสวรรคตของ

²⁰ โคบุ...ชื่อของกระทรวงที่ตั้งขึ้นในรัฐบาลกลางใน ค.ศ.1870 มีหน้าที่ที่จะดูแลอุตสาหกรรม, การโยธา, บ่อแร่, อุตสาหกรรมเหล็ก, ประกาศาร, รถไฟ, โทรเลข, และการต่อเรือ เป็นต้น

²¹ โอโตะริ เคอิซุเกะ (Ohtori Keisuke), *อะมุอิโก* (Shamu kikoh) (เรื่องบรรยายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว), (โตเกียว: , 1875), หน้า 122.

พระเจ้าทรงธรรม มีการแย่งชิงพระราชบัลลังก์ภายในตระกูลถึงขั้นการนองเลือดจนหมดผู้สืบสกุลไปแล้ว ยามาตาก็ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์สยามด้วยเจตจำนงของประชาชนสยาม แต่ต่อมาประชาชนไม่พอใจยามาตาและมายามาตาตาย

เรื่องที่ 3 คือ ยามาตา นางามาซา อิคุนโรกุ (การบันทึกขอความดีความชอบอันยิ่งใหญ่ต่อประเทศของยามาตา นางามาซา) โดย มะมิยะ ทะกะกะมิ (Mamiya Takeshi) ซึ่งแสดงทัศนคติของญี่ปุ่นที่มีต่อสยามชัดเจนมาก เขากล่าวว่า “ภายในเขตเอเชียอาคเนย์ ประเทศที่มีทั้งรัฐบาลและกฎหมายคือญวน สยาม และพม่า เพียง 3 ประเทศเท่านั้น ญวนกำลังถูกปกครองจากประเทศจีนกับฝรั่งเศส พม่าก็ถูกปกครองจากอังกฤษ และสยามก็เหนื่อยล้าหลังจากแพสงครามกับอังกฤษ* ปัจจุบันนี้มีบางคนเขียนเรื่องยามาตาเพราะมีความมุ่งหวังว่าจะให้มีคนญี่ปุ่นที่ช่วยวิกฤตกาลของสยาม และกลายเป็นหัวหน้าของสัมพันธมิตรระหว่างประเทศอินเดียต่าง ๆ (ผู้วิจัยไม่แน่ใจว่าประเทศอินเดียต่าง ๆ ในที่นี้หมายถึงประเทศใดแต่เข้าใจว่าหมายถึง ประเทศเอเชียตั้งแต่อินเดียถึงเอเชียอาคเนย์) และไล่ตามประเทศตะวันตกรวมทั้งทำให้ประเทศตะวันออกฟื้นขึ้นมา” ความคิดอย่างนี้คล้ายกับลัทธิเอเชียนิยม ในขณะที่เดียวกันเกี่ยวกับยามาตา เขานับถือวัชชินโตเซ็นเงินและเขาคิดว่า “...ได้สำเร็จในต่างประเทศและได้แสดงกำลังทหารที่เก่งของญี่ปุ่นอย่างนี้ก็เพราะมีความช่วยเหลือจากพระเจ้า”²² ซึ่งแสดงลักษณะแนวคิดชาตินิยมด้วย

ใน ค.ศ.1893 ในหนังสือ นิสันเฮียะเกะคุเด็น *Nihon Hyakketsuden* (ชีวประวัติของยอดนักรบในญี่ปุ่น 100 คน) ได้แสดงภาพลักษณ์ของยามาตาในแนวคิดชาตินิยมเพิ่มมากขึ้น ในหนังสือเล่มนี้กล่าวถึงยามาตาว่าสืบราชการลับเกี่ยวกับการเมืองสยามให้กับรัฐบาลญี่ปุ่นบ่อยครั้ง และแสดงความจงรักภักดีต่อญี่ปุ่นโดยการถวายสิ่งของ

ในปีเดียวกัน เซะกะอินิโอะเกะรุ นิสันจิน *Sekai ni okeru Nihonjin* (คนญี่ปุ่นในโลก) ของ วะตะนะเบะ ฌุจิโร (Watanabe Shujiroh) แสดงให้เห็นแนวโน้มที่ว่าภาพลักษณ์ของยามาตา กลายเป็นกษัตริย์สยามนั้นเปลี่ยนไปอย่างกระทันหัน วะตะนะเบะเปรียบเทียบกับข้อสันนิษฐานของโอโตะริกับหนังสือ *The Kingdom and People of Siam* ของ เซอร์ จอห์น บาวริง (Sir John Bowring) และวิเคราะห์ข้อสันนิษฐานของโอโตะริว่า ยามาตาได้ขึ้นเป็นกษัตริย์สยามชื่อพระเจ้าปราสาททองนั้นผิด และยามาตาเป็นขุนนาง (หรือเจ้าเมือง) คนหนึ่งในสยามเท่านั้น²³ ช่วงนั้น

* ตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ไม่มีการรบระหว่างสยามกับอังกฤษในช่วงนี้เลย

²² มะมิยะ ทะกะกะมิ (Mamiya Takeshi), ยามาตา นางามาซา อิคุนโรกุ (บันทึกขอความดีความชอบของยามาตา นางามาซา) (Yamada Nagamasa Ikunroku), (โตเกียว: Haku-u sha, 1892), หน้า 6, 51.

²³ วะตะนะเบะ ฌุจิโร, เซะกะอินิโอะเกะรุ นิสันจิน (คนญี่ปุ่นในโลก) (*Sekaini okeru nihonjin*), (โตเกียว: Keioh shoboh, 1983), หน้า 113.

หนังสือเล่มนี้แพร่หลายมาก²⁴ (ซึ่งแสดงว่าภาพลักษณ์ของยามาดาในหนังสือเล่มนี้ถูกศึกษาโดยหลายคน) และมีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ยามาดาในช่วงต่อมา จุดมุ่งหมายของวะตะนะเบะที่เขียนหนังสือเล่มนี้เพื่อแสดงความคิดเห็นแบบนั้นฉินรน เขากล่าวว่าเพื่อรักษาเอกราชของญี่ปุ่นและแก้ไขสนธิสัญญาใหม่ สิ่งที่สำคัญคือ การเพิ่มทั้งกำลังทหารและความร่ำรวยของประเทศ และด้วยเหตุนี้การขยายดินแดนของประเทศไปในทิศทางใดจึงมีความสำคัญ เขาเห็นว่าการขยายไปสู่ทิศใต้ (ตั้งแต่เอเชียอาคเนย์ถึงออสเตรเลีย) สำคัญกว่าทิศเหนือ เขามอง ยามาดาว่าเป็นวีรบุรุษที่เคียดขยับดินแดนญี่ปุ่นในอดีต และภาพลักษณ์ของยามาดาของเขาไม่ค่อยมีการบิดเบือน (เวลาศึกษาเรื่องยามาดา เขาใช้ชีวิตที่เหมือนกับนักวิชาการซึ่งพยายามมองประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นคนกลาง)

ใน ค.ศ.1894 ทั้งโคคัน²⁵ ของ โมะโมะกะวะ เอ็นริน (Momokawa Enrin) และหนังสือ *ซุงะเมอิโอะอิเซกิ* (สถานที่ที่มีทิวทัศน์งดงามและซากโบราณสถานของซุงะ) ของ อุเอะกิ โคอิชิโร (Ueki Koichiro) กล่าวว่ายามาดาขึ้นเป็นกษัตริย์สยาม

ใน ค.ศ.1897 อะงะวะ ทะโร (Agawa Taro) เขียนหนังสือเรื่อง *มะมุโอะโกะกุ* (ราชอาณาจักรสยาม) อะงะวะเป็นคนที่มีแนวความคิดเอเชียนิยมและอพยพไปอยู่ที่สยามด้วย จุดเริ่มต้นความสนใจต่อสยามของเขาก็คือ ใน ค.ศ.1894 เมื่ออะงะวะกำลังเดินทางกลับมาจากจีนซึ่งเขาพักอยู่เป็นเวลา 1 ปี เพื่อท่องเที่ยว ที่เซี่ยงไฮ้ (Shanghai) เขาได้ข่าวเกี่ยวกับโครงการการที่ตั้งใน ค.ศ. 1893 (ซึ่งหมายถึงปีที่แล้ว) ให้คนญี่ปุ่นอพยพไปอยู่ที่สยามของ อิวะโมะโตะ ชิซุนะ (Iwamoto Chizuna) กับ อิชิบะชิ อุซะบุโร (Ishibashi Usaburoh) เขาไปสยามและสังเกตการณ์ภายในสยาม 1 ปีและ “...รู้ว่าสินค้าภายในประเทศสยามส่วนใหญ่มาจากต่างประเทศ และ 70 % ของสินค้าจากต่างประเทศเป็นสินค้าจากญี่ปุ่น แต่พ่อค้าที่ซื้อขายนั้นก็คือคนจีน” เขากลับญี่ปุ่นเพื่อซื้อสินค้าและกลับมายังสยามเปิดร้านขายของเบ็ดเตล็ด ในคำนำเขากล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการเขียนหนังสือเล่มนี้ว่า ช่วงเวลานั้นประเทศตะวันตกต่างต้องการยึดครองประเทศต่างๆ ทางตะวันออก นอกเหนือจากประเทศตะวันออกที่ยังมีเอกราชคือญี่ปุ่นและจีนแล้ว ประเทศที่ยังมีเอกราชครึ่งหนึ่งคือสยามและเกาหลี ดังนั้น ประเทศที่ยังมีเอกราชคือ ญี่ปุ่นกับจีนจึงควรสนิทสนมกัน (แม้ว่าญี่ปุ่นกับจีนทำสงคราม ใน 1894-5 ก็ตาม แต่ก็เป็นการร้ายชั่วคราวเท่านั้น) ทั้งญี่ปุ่นกับจีนควรจะช่วย

²⁴ โกะโด ญุกโด, “เกี่ยวกับ ยามาดา นางามะซา ภาค 1” (Yamada Nagamasa nitsuite) *Chuoh shidan* 5-3 (มีนาคม 1922), หน้า 400.

²⁵ โคคัน...ศิลปะที่แสดงต่อมหาชนชนิดหนึ่ง เป็นการเล่าเรื่องด้วยลีลาพิเศษอย่างคลก เนื้อหาของเรื่องคือ เรื่องระหองระแหงภายในตระกูลซามูไรเกี่ยวกับการสืบมรดก, การแก้แค้น, การเมือง, ความกล้าหาญของวีรบุรุษ, นักเลงโต, และน้ำใจกับมนุษยธรรมของชนชั้นต่ำ

ประเทศเอกราชครั้งหนึ่งจากความพินาศของเขา²⁶ ดังนั้น จุดมุ่งหมายของเขาที่เขียนหนังสือเล่มนี้ก็เพื่อคลายความสนใจของคนญี่ปุ่น ซึ่งมีอุปนิสัยชอบช่วยคนอื่นแอกจากการกดขี่ของผู้ที่เหนือกว่า และควรช่วยสยามจากความพินาศ เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ จะแนะนำสยามโดยทั่วไป(เช่น ภูมิประเทศของสยามว่าอย่างไร เป็นต้น) แต่ส่วนที่เกี่ยวข้องกับยามาดา สะท้อนสภาพการณ์ช่วงนั้นว่ามีคนญี่ปุ่นอพยพไปสยาม และกล่าวว่าหลังจากยามาดามาอพยพเขาไปถึงสยามก็กลายเป็นหัวหน้าของหมู่บ้านญี่ปุ่น ด้วยความสามารถพิเศษและสร้างเขตอพยพยิ่งใหญ่สำหรับคนญี่ปุ่น

ใน ค.ศ.1898 มีเรื่องสั้น *ยามาดา นางามาซา* ของ โมะริ คาระสุโจ (Mori Karasujo) ซึ่งลงในวารสารชื่อ *โชนเน็นเซกะอิ (Shonen sekai)*²⁷ (*โลกของเด็กผู้ชาย*) ซึ่งเป็นวารสารสำหรับเด็กผู้ชายนิยมมาก ในเรื่องสั้นนี้เขาใช้คำว่า *คะอิโกะกุดันมิ* (ผู้ชายของประเทศที่มีกำลังทหารเรือเก่ง) เป็นครั้งแรก หลังจากนั้นนักเขียนคนอื่นก็เรียกยามาดาว่าเป็น *คะอิโกะกุดันมิ* เขาอธิบายสาเหตุที่ยามาดาไม่ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์สยามว่า ถ้ายามาดาอยากจะทำก็ทำได้ แต่เขาไม่ทำเพราะว่าเขาสำนึกในบุญคุณของพระเจ้าแผ่นดินสยามซึ่งทรงโปรด เลื่อนตำแหน่งให้ยามาดาเสมอมา (ภาพลักษณ์ยามาดาอย่างนี้เหมือนกับหนังสือของทานิ ชิโนจิ (Tani Shinji) ใน ค.ศ.1902 หนังสือของ อิโต กิเงะทซุ (Ito Gingetsu) ใน ค.ศ.1903 และหนังสือของ อิเคดะ รินจิ (Ikeda Ringi) ใน ค.ศ.1917) แต่แทนที่จะพิชิตสยาม ยามาดาได้ปราบกบฏนครศรีธรรมราช และพระเจ้าแผ่นดินสยามได้พระราชทานเมืองนครศรีธรรมราชแก่ยามาดา ซึ่งเขาได้สร้างประเทศจักรวรรดิญี่ปุ่นที่ 2 ขึ้นที่นั่น ยามาดาสำนึกในบุญคุณของพระเจ้าแผ่นดินสยาม และรักษาคำสั่งสุดท้ายของพระองค์ก่อนที่จะสวรรคตว่า ยามาดาจะต้องช่วยกษัตริย์ใหม่ที่ยังอายุน้อย แต่ยามาดาถูกวางยาพิษโดยออกญากลาโหมซึ่งเป็นคนไม่ดีและเจ้าเล่ห์ ประชาชนสยามที่นำสงสารหลายล้านคนตกอยู่ภายใต้ขาดความยุติธรรมในสังคมจากการเสียชีวิตของยามาดาและถูกขูดรีดเก็บภาษีอย่างหนักจากพวกผู้ร้าย

ใน ค.ศ.1899 *ยามาดา นางามาซา* ของ โอะโซะสุกะ เระอิซุอิ (Osozuka Reisui) ก็เป็นหนังสือสำหรับเด็กผู้ชายเล่มหนึ่งซึ่งอยู่ในชุดมีทั้งหมด 50 เล่มของสำนักพิมพ์ฮาคุบุกัน (Hakubunkan) หนังสือชุดใหญ่ลักษณะนี้น่าจะเผยแพร่มากพอสมควร

ทั้งก่อนและหลังสงครามรัสเซียกับญี่ปุ่น (ค.ศ. 1904-05) มีปรากฏการณ์แนวโน้มที่จะเชื่อมระหว่างการทำอันยิ่งใหญ่ของคนญี่ปุ่นบนทะเลกับยามาดา นางามาซา อาจจะเพราะว่าโดยการกระทำอันยิ่งใหญ่ของทหารเรือในสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับรัสเซีย ความสำคัญของทหาร

²⁶ อะเงะวะ ตะโร, ราชอาณาจักรสยาม, (shamu-ohkoku), (โตเกียว: Keizai zasshi sha 1897), หน้า 2.

²⁷ โชนเน็นเซกะอิ วารสารสำหรับเด็กผู้ชายที่สำคัญที่สุดในสมัยเมจิ สุรวรรณคือ อิวะยะ โคะนะมิ (Iwaya Konami) ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญอันดับแรกในวงนักรวมคคีสำหรับเด็กในสมัยใหม่ วารสารฉบับนี้พิมพ์ออกจำหน่ายตั้งแต่ค.ศ.1895 - 1933 โดยสำนักพิมพ์ฮาคุบุกัน (Hakubunkan)

เรือสูงมากขึ้น เช่น ใน ค.ศ.1903 ทะนิ ชิโนจิ (Tani Shinji) เขียนหนังสือ *อุมิโนะคะอินิชินมิ* Umino Dainihon shi (*ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นใหญ่เกี่ยวกับทะเล*) เขาเป็นเสมียนบรรณาธิการของทหารเรือ และใน ค.ศ.1904 *นิฮนกะอิโสะกุกุมิ* Nihon kaizoku shi (ประวัติศาสตร์ของโจรสลัดญี่ปุ่น) โดย อิโต กินเงทซุ (Ito Gingetsu) ได้พิมพ์ถึง 6 ครั้งภายใน 2 ปีซึ่งเป็นหนังสือที่ขายดีมาก เขาเปรียบคนญี่ปุ่นกับโจรสลัดและส่วนที่คล้ายกันระหว่างคนญี่ปุ่นกับโจรสลัดก็คือ แม้วามีกำลังทหารเก่งแต่ไม่ได้สร้างอาณานิคมของตนเอง และจุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ คือ แสดงการตีความใหม่ในตอนต้นเรื่องของ *Nihonshoki* (*นิฮนโอะกิ*) (ซึ่งเป็นตำนานเก่าที่สุดและเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญมากที่สุดเล่มหนึ่ง) กล่าวคือ เรื่องการสร้างประเทศญี่ปุ่นซึ่งอธิบายว่าพระเจ้า 2 พระองค์ซึ่งเป็นบรรพบุรุษแรกของญี่ปุ่น ชื่อ อิสะนะงิ (Izanagi) และ อิสะนะมิ (Izanami) จากสวรรค์กวนทะเลและหยอดหยาดน้ำบนทะเลซึ่งกลายเป็นเกาะญี่ปุ่น แต่อิโตปฏิเสธเรื่องนี้ เขาตีความว่าพระเจ้า 2 พระองค์นี้นำกองเรือรบมาถึงประเทศญี่ปุ่นและปกครองที่นี้

2.3 ระยะที่ 3 ตั้งแต่การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ.1914) ถึงก่อน ค.ศ.1932

ใน ค.ศ.1919 มีเรื่องสั้นเกี่ยวกับยามาดา นางามาซา เขียนโดย โอมะชิ เคอิเงทซุ (Ohmachi Keigetsu) ลงในหนังสือ *มุมิชิจิตุ เอียอุโนะโอะโมะกะเงะ* (Shumishijitsu Eiyuh no omokage) เขาเขียนว่าถ้าผู้ปกครองญี่ปุ่นของสมัยยามาดาไขว่คว้าอย่างยามาดาเพื่อสังหารที่จะรุกรานดินแดนอื่นๆ ที่ไกล สยามคงกลายเป็นดินแดนของญี่ปุ่นเหมือนกับว่าอินเดียเป็นดินแดนของอังกฤษปัจจุบัน²⁸

ใน ค.ศ.1921 โกะโต ฌุกุโด (Goto Shukudoh) เขียนบทความเรื่อง *ยามาดา นางามาซา โทะ ฌะมุโยะริโฮ โนเซะมิเอะมะ นิตซุอิเตะ* Yamada Nagamasa to Shamu yorihoh-noh seshi ema nitsuite (*ยามาดา นางามาซากับเอะมะที่เขาถวายวัดชินโตจากสยาม*) เขากล่าวว่าสาเหตุหนึ่งที่ยังปัจจุบันนี้สยามเป็นประเทศเอกราช ก็เพราะในอดีตสยามถูกปลุกฝัง “วิญญาณประเทศญี่ปุ่น”²⁹ จากญี่ปุ่น³⁰ ซึ่งความคิดอย่างนี้ของโกะโตสะท้อนทัศนคติของญี่ปุ่นแบบเอเชียนิยมที่มีต่อสยามในช่วงนั้นซึ่งสมมุติว่าญี่ปุ่นเป็นหัวหน้าของเอเชีย โกะโตคิดว่ายามาดา เป็นตัวอวตารของโมะโมะ

²⁸ โอมะชิ เคอิเงทซุ, *มุมิชิจิตุ เอียอุโนะโอะโมะกะเงะ* (Shumi shijitsu eiyuhno omokage), (โตเกียว : Kyohbunsha, 1919), หน้า 255.

²⁹ “วิญญาณประเทศญี่ปุ่น” โปรดดูคำอธิบายในหัวข้อระยะที่ 1

³⁰ โกะโต ฌุกุโด, “ยามาดา นางามาซา โทะ ฌะมุโยะริโฮ โนเซะมิ เอะมะ นิตซุอิเตะ” *Shinshosetsu* ฉบับ 26-11 (1921) ,หน้า 43.

ตะโรในนิทานญี่ปุ่นที่มีชีวิตจริงๆ³¹ และเขาคิดว่ายามาดาเป็นความภาคภูมิใจเดียวของบรรพบุรุษญี่ปุ่น ที่แสดงถึงจิตวิญญาณของผู้ชายญี่ปุ่นให้ต่างประเทศได้เห็น เขากล่าวว่าเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน ค.ศ. 1915 ในโอกาสพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของจักรพรรดิไทโธ จักรพรรดิพระราชทานตำแหน่งและเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ยามาดา ซึ่งสอดคล้องกับภาพลักษณ์ของยามาดา นางมาซาของโกะโตด้วย

ใน ค.ศ. 1925 ฉินมูระ อีสึรุ (Shinmura Izuru)³² ได้เสนอข้อสันนิษฐานใหม่เกี่ยวกับวิถีเลื่อนตำแหน่งของยามาดา เนื่องมาจากการที่ยามาดาทำงานเก็บภาษีชั่วคราว (เวลาเรือดั้งประเทศเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อไปอุรยาตองผ่านด่านหนึ่งซึ่งยามาดาป้องกันอยู่) เขาสันนิษฐานว่ายามาดาได้เลื่อนตำแหน่งในด้านการคลัง³³

มีนวนิยายสำหรับเด็กผู้ชายเรื่อง นิสินจิน โอะอิน เขียนโดยนักเขียนชื่อดัง โอะซะระระงิ จิโร (Osaragi Jiro) ซึ่งลงในวารสารรายเดือน โฉเน็น คุระบุ *Shoh-nen kurabu* (สโมสรรเด็กชาย) ตั้งแต่เดือนกันยายน ค.ศ.1930 ถึงเดือนธันวาคม ค.ศ.1931 ในภายหลังพิมพ์ออกเป็นหนังสือเล่มหนึ่ง เนื้อหากล่าวถึงลูกครึ่งชื่อ โอะอิน ซึ่งเป็นลูกของยามาดากับผู้หญิงสยาม โดยโอะอินเป็นตัวละครเอกซึ่งต่างจากเรื่องยามาดาอื่นๆ ที่ตัวละครเอกเป็นยามาดาเอง (ดูจากกระทู้หรือนิสัยของโอะอิน เขาคงจะอายุประมาณ 14-15 ปี ซึ่งคล้ายกับผู้อ่านของวารสารนี้) ชื่อเรื่องใช้คำคุณศัพท์ว่า “คนญี่ปุ่น” แต่จริง ๆ แล้วในข้อนี้ขัดแย้งกับข้อความว่าโอะอินเป็นลูกครึ่งซึ่งน่าจะสะท้อนให้เห็นจุดมุ่งหมายของนักเขียนคนนี้ว่า ชี้ให้ผู้อ่านเห็นภาพคนญี่ปุ่นในอุดมคติโดยผ่านการพูดและการกระทำของยามาดาและคนญี่ปุ่นที่อาศัยในหมู่บ้านญี่ปุ่นดังต่อไปนี้

เช่น ยามาดาบอกว่าเวลาเขายังเป็นหนุ่มอยู่ไม่มีงานที่จะทำและ “...ถ้าภายในประเทศญี่ปุ่นไม่มีงานทำ ไม่ต้องหาอย่างสิ้นใจเพื่อตนเองกลับอยากจะโอนให้คนอื่น ๆ ตัวเองอยากจะไปต่างประเทศและก่อสร้างสร้างตัวเอง” คำนี้สะท้อนให้เห็นสถานภาพของญี่ปุ่นช่วงนั้นว่า อัตราคนว่างงานสูงและรัฐบาลญี่ปุ่นส่งเสริมการอพยพไปต่างประเทศอย่างมาก นักเขียนคนนี้เห็นว่าส่งเสริม

³¹ โมะโมะตะโร...นิทานสมัยโบราณเรื่องหนึ่ง ผู้ชายคนหนึ่งซึ่งชื่อโมะโมะตะโร ที่เกิดจากภายในลูกท้อ ผ่านบรืวารหมา.ลิง,ไก่ฟ้า ไปเกาะชุกซ์และปราบชุกซ์ นิทานนี้เกิดขึ้นสมัยมุโรมะชิ (ตั้งแต่ค.ศ.1392-1573) และสะท้อนบรรยากาศสมัยนั้นมาก พร้อมทั้งชมคุณธรรมของความจงรักภักดีและกล้าหาญ

³² ฉินมูระ อีสึรุ...(1876-1967) นักปราชญ์ นักภาษาศาสตร์และภาษาญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยเมจิถึงสมัยไฉวะ กลายเป็นอาจารย์กิตติมศักดิ์ที่มหาวิทยาลัยเกียวโต เขาพยายามตั้งวิชาภาษาศาสตร์ในญี่ปุ่น โดยนำทฤษฎีภาษาศาสตร์ของตะวันตกเข้ามา เขามีผลงานใหญ่โดยเฉพาะการศึกษาประวัติศาสตร์ของภาษาญี่ปุ่น

³³ “ไคเฮียวโซโอะ เล่มที่ 5” (Kaihyoh sohsho), (เกียวโต: Kohseikaku shoten, 1928), หน้า 213 พิมพ์ใหม่, ฉินมูระ ให้เหตุผลต่อข้อสันนิษฐานนี้จาก *เท็นอิคุโทเกะกุเบะอิ โมะ โนะงะตะริ*

การอพยพไปต่างประเทศว่าเป็นสิ่งที่ดี นอกจากนี้ มีการอธิบายคนญี่ปุ่นในหมู่บ้านญี่ปุ่นที่อยู่ริยวามีความอดทนสูง มีชีวิตชีวา และขยัน แมว่าอยู่ต่างประเทศก็สามารถก่อสร้างตัวเองได้ เขาเห็นความสำคัญในคุณธรรมและไม่ตลบตะแลง เขารู้สึกขอบคุณต่อบุญคุณของคนสยามเพราะเขาได้อาศัยสยามด้วยบุญคุณนี้และคบกับคนสยามอย่างสนิท เมื่อเวลาประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาโจมตีสยาม เขาก็ยินดีอาสาสมัครเป็นทหารร่วมกับทหารสยามทำสงคราม ยามาดาในเรื่องนี้บอกว่าไม่ใช่หวังว่าจะได้สำเร็จเร็วที่สุดและกลับไปญี่ปุ่นอย่างเดียว แต่สิ่งสำคัญคือการกลายเป็นคนสยามอย่างสมบูรณ์โดยการเก็บจุดดีของคนญี่ปุ่นไว้ และความคุ้นเคยกับคนสยามและภูมิอากาศสยามด้วย ภาพลักษณ์ยามาดาในนวนิยายเล่มนี้ต่างจากภาพลักษณ์เดิมตรงที่ว่า มีการเน้นด้านความคิดจิตใจของเขาด้วย ทำทางกรนิยมนิยมของยามาดาเห็นชัด แต่ในขณะที่เดียวกันนักเขียนคนนี้ยังมีความคิดรุกรานแบบนัณณินรนด้วย เช่น ตอนสุดท้ายของเรื่องนี้หลังจากยามาดาเสียชีวิตแล้วหมู่บ้านญี่ปุ่นก็ถูกไฟเผาหมดแต่โอะอินและคนญี่ปุ่นที่หนีทันก็สร้างหมู่บ้านญี่ปุ่นใหม่ที่เขตชายแดนทางภาคใต้ของสยาม ในหมู่บ้านญี่ปุ่นใหม่ก็มีคนสยาม คนจีน และคนที่มาจากมหาสมุทรแปซิฟิกได้ ถ้าหากย้อนกลับไปดูประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นช่วงก่อนนั้น ตรงกับที่ญี่ปุ่นรุกรานแมนจูเรียและขณะเดียวกันองค์การสหประชาชาติได้มอบหมู่เกาะมหาสมุทรแปซิฟิกใต้ ซึ่งอยู่เหนือกว่าเส้นศูนย์สูตรให้ญี่ปุ่นปกครองในฐานะอาณานิคม ดังนั้น นอกจากคนสยามแล้วคนอื่นๆ ทั้งหมดที่สร้างหมู่บ้านญี่ปุ่นใหม่ก็คือคนที่อยู่ในอาณานิคมญี่ปุ่นในความจริง (คนจีนและคนที่มาจากมหาสมุทรแปซิฟิก) ถ้าอย่างนั้นผู้ศึกษาสงสัยว่าหมู่บ้านใหม่ก็คืออาณานิคมญี่ปุ่นใหม่หรือไม่ โอะชะระจิเขียนว่าอุดมคติของหมู่บ้านญี่ปุ่นใหม่ก็คือนอกจากในด้านกำลังทหารแล้ว ยังมีด้านการเพิ่มความสุขของคนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ด้วย³⁴

ใน ค.ศ. 1932 มีบทละครชื่อ *ยามาดา นางามาช่า* โดย นะกะมุระ คิชิโซ (Nakamura Kichizo) ซึ่งลงในวารสาร *นิฮนโกะกุมิน Nihonkokumin (ประชาชนญี่ปุ่น)* ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงกันยายน ค.ศ.1932 ในเรื่องยามาดาแต่งงานกับพระราชธิดาของพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งทำให้ยามาดามีความขัดแย้งในใจ กล่าวคือใจหนึ่งยามาดายังมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าทรงธรรมที่สวรรคตแล้ว และอยากจะให้พระโอรสของพระเจ้าทรงธรรมทรงสืบทอดพระราชบัลลังก์ แต่อีกใจหนึ่งเนื่องจากว่าเขาได้แต่งงานกับพระราชธิดาของพระเจ้าทรงธรรมแล้ว ยามาดาจึงคิดว่าตัวเองก็มีสิทธิ์จะขึ้นครองพระราชบัลลังก์สยามและเขาก็มีความมักใหญ่ใฝ่สูงที่จะเป็นกษัตริย์ด้วย อีกทั้งพวกบริวารคนญี่ปุ่นและภรรยาชื่อ รูซิน (Rusin) ก็อยากให้ยามาดาขึ้นเป็นกษัตริย์ ในที่สุดยามาดาขึ้นเป็นกษัตริย์ไม่ได้เพราะว่ายามาดาเป็นคนต่างชาติและด้วยยามาดาเองก็หุตุการเป็นคนญี่ปุ่นไม่

³⁴ โอะชะระจิ จิโร “นิฮนจินโอะอิน” ใน *ไอนัน คุระบุ* ฉบับปี ค.ศ. 1930 เดือนมกราคม หน้า 183 เดือนกุมภาพันธ์ หน้า 114 เดือน มีนาคม หน้า 1931 เดือนธันวาคม หน้า 250-1.

ได้ เช่น เขาบอกว่า “...ถึงแม้ข้าพเจ้าจะเป็นกษัตริย์สยามได้แล้ว แต่ในเบื้องลึกในใจแล้ว ข้าพเจ้าไม่อาจลืมประเทศญี่ปุ่นได้ และไม่อาจทรยศต่อประเทศญี่ปุ่น ดังนั้น ข้าพเจ้าเป็นกษัตริย์สยามที่มีสองใจ...ใจหนึ่งรักสยามอีกใจหนึ่งรักญี่ปุ่น... ซึ่งสำหรับประชาชนสยามไม่ดีเพราะข้าพเจ้าต้องสวมหน้ากากและโกหกว่ารักสยามเดียว” ขณะเดียวกันนะกะมุระคิดว่าคนสยามเองก็ยอมไม่ได้ที่จะให้คนต่างชาติขึ้นเป็นกษัตริย์ เช่น เวลาที่ชั้นโตโฮ บริวารของออกญาภิลาโหมให้ยามาคากินยาพิช หมอชาวสยามซึ่งรับใช้ยามาคามาแล้วก็โกหกว่ายานี้เป็นยาแก้พิษ และให้ยามาคากินยาพิชซ้ำอีกเพื่อช่วยประเทศสยาม³⁵ สรุปได้ว่าภาพลักษณ์ ยามาคาในบทละครนี้มีความขัดแย้งในใจว่ายามาคากลายเป็นคนสยามก็ไม่ได้ ขณะเดียวกันเขาก็กลับไปเป็นคนญี่ปุ่นไม่ได้

2.4 ระยะที่ 4 ตั้งแต่ ค.ศ.1932 ถึงการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ.1945)(1932-1945)

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 นโยบายระหว่างประเทศของญี่ปุ่นเป็นเรื่องการร่วมมือกับต่างประเทศตลอดมา แต่ในทศวรรษ 1930 มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายระหว่างประเทศ สาเหตุหนึ่ง คือ การก้าวสู่เอเชียอาคเนย์ในด้านเศรษฐกิจของญี่ปุ่นสูงและเร็วมากจนประเทศมหาอำนาจที่มีอาณานิคมโดยเฉพาะฮอลันดายอมรับไม่ได้ สาเหตุที่สอง คือ ภายในวงผู้นำนักการเมืองและทหารญี่ปุ่น ความคิดที่จะโค่นระเบียบโลกเดิมกับระบบการเมืองภายในประเทศญี่ปุ่นมีมากขึ้น เริ่มจากการขัดแย้งกับประเทศมหาอำนาจในเหตุการณ์แมนจูเรีย ญี่ปุ่นถอนตัวออกจากสันนิบาตชาติ ตอนแรกทหารเรือกลุ่มที่เรียกว่า “พรรคการเรือรบ” (kan tai-ha) มีนโยบายต่างประเทศที่แข็งกร้าว กลุ่มนี้ยึดมั่นในนัณฉินรนและพยายามโค่นระเบียบโลกเดิม เมื่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ของสงคราม ภายในกลุ่มพวกทหารบกก็เริ่มมีกระแสนัณฉินรนมากขึ้น และในที่สุดเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม ค.ศ.1936 นัณฉินรนได้กลายเป็นนโยบายของประเทศญี่ปุ่นโดยประกาศเป็น “มาตรฐานของนโยบายประเทศ” (Kokusakuno kijyun) โดยรัฐมนตรีสำคัญ 5 คน จุดประสงค์ที่แท้จริงของนัณฉินรนคือความต้องการทรัพยากร แต่ญี่ปุ่นแอบซ่อนความปรารถนาแท้จริงนี้และอ้างการโค่นระบบอาณานิคมกับการปลดปล่อยของเอเชีย (เอเชียนิยมปลดอม) เป็นจุดมุ่งหมายสู่สงครามโลกครั้งที่สอง สำหรับญี่ปุ่นการได้รับความสนับสนุนจากประเทศเอเชียอาคเนย์โดยเฉพาะจากคนที่นับถือลัทธิชาติพันธุ์นิยมเป็นสิ่งจำเป็นต่อญี่ปุ่น ในขณะที่ช่วงนี้เพื่อที่จะระดมประชาชนญี่ปุ่น

³⁵ นะกะมุระ คิชิโซ (Nakamura Kichizoh), “ยามาคา นางามาช่า” ใน *นิฮนโกะกุมิน (Nihonkokumin)* (เดือนกันยายน 1932), หน้า 276 ,283

โดยเฉพาะพวกชายหนุ่ม ญี่ปุ่นจึงต้องแสดงจุดมุ่งหมายอย่างนี้³⁶ ช่วงนี้นันฉินรนขยายตัวมากอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน สิ่งที่ทำให้นันฉินรนเปลี่ยนไปอย่างนี้คือสงครามมหาแปซิฟิก เพื่อที่จะทำให้สงครามนี้มีความชอบธรรมและดึงประชาชนญี่ปุ่นนั่นเอง นันฉินรนมีบทบาทมาก ดังนั้นในช่วงนี้ปรากฏว่า นันฉินรนกับลัทธิเอเชียนิยมได้มีการประสานกันและเกิดความคิด “วงไพล์มหาเอเชียบูรพา” โดยเนื้อหาของความคิดนี้คือ ประเทศต่างๆ ภายในเขตมหาเอเชียบูรพาจะสร้างระบอบใหม่ซึ่งทำให้เขตนี้มีความรุ่งเรือง มีการเคารพเอกราชซึ่งกันและกัน มีการยกเลิกความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเชื้อชาติที่แตกต่างกัน และจะต่อสู้กับประเทศตะวันตกที่กดขี่ประเทศในเขตนี้ภายใต้การแนะนำของญี่ปุ่น³⁷ ดังที่โกะโตกล่าวไว้ว่า แนวความคิดมหาเอเชียบูรพาเป็นอุดมคติที่สูงในความเป็นจริงญี่ปุ่นต้องการครอบครองประเทศเอเซียอาคเนย์ ในฐานะผู้ปกครองใหม่แทนประเทศตะวันตกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2³⁸

ดังนั้นภาพลักษณ์ของยามาดาในช่วงนี้จึงเปลี่ยนแปลง เป็นภาพผู้แสดงอุดมคติของมหาเอเชียบูรพาและเป็นวีรบุรุษที่ก้าวสู่ทิศใต้ของญี่ปุ่น ยามาดาถูกใช้ประโยชน์เพื่อจะสร้างกำลังใจในการรบให้กับคนญี่ปุ่นในช่วงนี้ ภาพลักษณ์ของยามาดาจึงถูกบิดเบือนไป

ช่วงเวลานี้มีการพิมพ์หนังสือออกมาหลายประเภท ได้แก่ หนังสือทั่วไป แบบเรียน และหนังสือวิชาการ จะเห็นได้ว่าภายในเอกสารวิชาการชั้นที่สองทั้งหมดจำนวน 33 เรื่อง 14 เรื่องนั้นเขียนขึ้นระหว่าง ค.ศ.1932-1945 ซึ่งคิดเป็นประมาณร้อยละ 46.6 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในค.ศ. 1941-1942 มีจำนวนหนังสือเขียนขึ้นมากที่สุด ค.ศ.1941 มีหนังสือทั่วไปเขียนขึ้น 5 เรื่อง ค.ศ. 1942 มี 9 เรื่อง นอกจากนี้ ในด้านหนังสือทั่วไปแนวโน้มที่ต่อเนื่องจากช่วงก่อน มีหนังสือยามาดาสำหรับเด็กหลายเล่ม โดยจะเห็นได้จากใน “แบบเรียนประถมในระะยะที่ 4 ที่กล่าวถึงยามาดา” (กรุณาดูในภาคผนวกที่ 1) สิ่งที่สามารถได้จากแบบเรียนระะยะที่ 4 คือ เรื่องเกี่ยวกับยามาดาถูกหยิบยกขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่เคยหายไปจากในหนังสือแบบเรียนเป็นเวลาประมาณ 40 ปี การกล่าวถึงยามาดานั้น เพื่อเป็นการอธิบายกับเด็กญี่ปุ่นว่า การสร้างวงไพล์มหาเอเชียบูรพา (การขยายดินแดนลงสู่ทิศใต้) เป็นสิ่งที่ถูกต้อง และการที่ญี่ปุ่นต้องทำสงครามมหาเอเชียบูรพาไม่ใช่เป็นการทำเพื่อตัวเองเด็ก (ซึ่งในอนาคตจะกลายเป็นทหาร) จะต้องเป็นคนกล้าหาญ ได้รับความเคารพเหมือนยามาดา และจะต้องเป็นคนี่สร้างบารมีให้ประเทศญี่ปุ่นอย่างที่ยามาดาได้ทำมาแล้ว และ

³⁶ โกะโต เค็นอิจิ, *ญี่ปุ่นสมัยใกล้ปัจจุบันนี้กับเอเซียอาคเนย์ --- การกระทบและมรดกของการก้าวสู่ทิศใต้ (Kindai nihon to tohnan asia---nanshin no shohgeki to isan)*, (โตเกียว: Iwanami shoten, 1995), หน้า 23-25.

³⁷ โกะโต เค็นอิจิ, *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 27.

³⁸ โกะโต เค็นอิจิ, *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 185.

เด็กโตเป็นคนที่เหมาะสมที่จะเป็นประชาชนญี่ปุ่นซึ่งเป็นหัวหน้าของวงโพลูมฮาเอชิบุรพา³⁹ หากแต่เพื่อจักรพรรดิ (ผู้ศึกษา)

ใน ค.ศ.1938 นักนัณณินรณที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง คือ ทะกะเกะโงะฉิ โยะชะบุโร (Takegoshi Yosaburo) แสดงทัศนะในหนังสือของเขาว่ายามาคาเป็นหัวหน้าใหญ่ของวะโก (โจรสลัดญี่ปุ่น) และขณะเดียวกันเป็นผู้รุกรานด้วย

ใน ค.ศ.1939 เรื่องสั้น (นวนิยาย) ชื่อ *ยามาคา นางามาช่า* ของ โอะซะคะ ฮิเดะโอะ (Osada Hideo) เขียนว่ายามาคาเป็นหัวหน้าวะโกที่มีป้อมปราการแถวอ่าว Guangzhou และบังเอิญช่วยเรือบรรณาการสยามที่กำลังเดินทางไปจีนเมื่อเรือนี้ถูกโจมตีจากโจรสลัดจีน การช่วยเหลือครั้งนั้นทำให้ออกญาภลาโหมสยามประทับใจและถูกใจยามาคามาก ต่อมาเมื่อสยามเกือบจะถูกโจมตีจากพวกค้าย้ออ้างว่าเพื่อที่จะปราบโจรสลัดในเขตปัตตานี (ช่วงนั้นพม่ามีทหารรับจ้างซึ่งฝึกหัดวิธีต่อสู้แบบคนสเปนและโปรตุเกสแล้ว) ออกญาภลาโหมจึงเสนอพระเจ้าทรงธรรมว่าให้ขอความช่วยเหลือจากยามาคา พระองค์ทรงยอมรับ ยามาคามาสยามพร้อมเรือประจัญบานใหญ่ 10 ลำซึ่งยามาคาอ้างว่าเป็นทัพหนุนจากญี่ปุ่น พระเจ้าทรงธรรมทรงแต่งตั้งให้ยามาคาเป็นแม่ทัพและพระราชทานชื่อ “ออกญาเสนาภิมุข”

ใน ค.ศ.1940 มีนวนิยายยาว เรื่อง *ยามาคา นางามาช่า* โดย คะโคตะ คิคุโอะ (Kadota Kikuo) ซึ่งลงในหนังสือพิมพ์รายวัน (ฉบับเย็น) การลงเป็นตอนๆ ติดต่อกันในหนังสือพิมพ์ใหญ่ชื่อ *โยะมิอุริ (Yomiuri)* ซึ่งหมายความว่าคนจำนวนมากจะได้อ่านยามาคาของคะโคตะและมีอิทธิพลมาก ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการริเริ่มของการนิยมนามาคาในหนังสือแบบเรียนกับหนังสือทั่วไปใน ค.ศ. 1941-42 ในเล่มนี้สะท้อนบรรยากาศที่ญี่ปุ่นพยายามต่อต้านประเทศตะวันตก และเข้าไปในเอเชียอาคเนย์ เช่น พ่อค้ามาจากเมืองซะกะอิ (Sakai) ชื่อ คิยะ ยะมิเอะมอน (Kiya Yamiemon) บอกยามาคาว่า ญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับสยามมานานแล้ว ตั้งแต่การค้าขายระหว่างสยามกับริวกิว (RyuhKyuh) แต่ญี่ปุ่นถูกแย่งเอาประเทศต่างๆ ในเอเชียอาคเนย์ไปโดยฮอลันดา โปรตุเกส และสเปน ซึ่งเริ่มเข้ามาเขตนี้ใหม่ๆ เพราะว่าคนญี่ปุ่นไม่ค่อยยึดมั่นกับประเทศที่พวกเขาไปอยู่นาน ถึงที่จะคุ้นเคยแล้ว และคนญี่ปุ่นไม่ยอมอยู่ในต่างประเทศจนกระทั่งเสียชีวิตที่นั่น เมื่อได้ฟังเรื่องนี้แล้ว ยามาคาก็ตัดสินใจว่า ถ้าไปสยามแล้วจะพยายามตั้งรกรากในสยามเหมือนกับว่ากลายเป็นคนสยามแล้ว⁴⁰ ต่อมายามาคาได้เป็นใหญ่เป็นโตโดยความดีความชอบในด้านการทหาร เขาแนะนำพระเจ้าทรงธรรมว่าควรจะมีการดำเนินสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามกับญี่ปุ่นดีกว่า เมื่อพระเจ้าทรง

³⁹ เกี่ยวกับการควบคุมของรัฐต่อการแถลงข่าวของสื่อมวลชนในครั้งแรกสมัยโวะวะ โปรตุเกสได้ใน *Gendaishi shiryoh (เกินคะอิฉิ ชิริฮะ (40))* (ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ปัจจุบัน สำนักพิมพ์ Misuzu, 1993)

⁴⁰ คะโคตะ คิคุโอะ *ยามาคา นางามาช่า* (โตเกียว : Dohkoh, 1954) , หน้า 78 ,106.

ธรรมเนียมส่งพระราชทูตเดินทางไปประเทศญี่ปุ่น ยามาดาส่งบริวารคนหนึ่งชื่อ อิโต พร้อมกับคณะทูตในฐานะเป็นล่ามซึ่งยามาดาส่งให้เขาทำหน้าที่ลับ กล่าวคือ เขาต้องไปหาโชกุนโทกุงะวะอิเอะยะซุ (Tokukawa Ieyasu) และขอร้องทัพหุ่นญี่ปุ่นต่อสยาม ถ้าถูกปฏิเสธแล้วเขาจะต้องขอร้องว่ากรูณาให้ยามาดามีสิทธิ (หรือ) อำนาจที่จะส่งคนญี่ปุ่นทุกคนซึ่งกระจัดกระจายอาศัยอยู่ทุกแห่งในเอเชียอาคเนย์ (หน้าที่ลับของอิโตนี้ได้รับอนุมัติของพระเจ้าทรงธรรมแล้ว) จุดมุ่งหมายของคำขอร้องนี้คือ เพื่อญี่ปุ่นจะได้ต่อต้านอิทธิพลของประเทศยุโรปในเอเชียอาคเนย์และสร้างอิทธิพลของญี่ปุ่นแทน ดังเห็นได้จากอุบายของยามาดาที่จะกลายเป็นคนสยามก็มีความสัมพันธ์สำคัญกับจุดมุ่งหมายของเขาว่าจะสร้างอิทธิพลของญี่ปุ่นในสยาม

อีกประเด็นหนึ่งของนวนิยายเล่มนี้ คือ การฟื้นของเรื่องโรแมนติกระหว่างยามาดากับเจ้าหญิงรุตานะ⁴¹ น้องสาวของพระเจ้าทรงธรรม สิ่งที่น่าสนใจคือ ฝ่ายเจ้าหญิงรุตานะเป็นฝ่ายที่ชอบก่อนโดยได้ข่าวความกล้าหาญของยามาดา ถ้าวเคราะห์จากความสำคัญของอยุธยาในการค้าระหว่างประเทศของโลกและฐานะอันสูงส่งของเจ้าหญิงรุตานะซึ่งมีเชื้อสายพระราชตระกูล เรื่องที่เจ้าหญิงรุตานะทรงหลงรักยามาดา ซึ่งเป็นคนญี่ปุ่นที่ไม่รู้มาจากไหนและไม่มีเชื้อสายตระกูลสูงเลย ดังนั้นจึงเป็นไปได้ยาก และเรื่องแบบนี้เรียกได้ว่าเป็นความคิดแบบความหลงระเหอ (illusion) ในอาณานิคมที่มะซะกิ (Masaki) อธิบาย⁴² อย่างไรก็ตาม เรื่องโรแมนติกระหว่างเจ้าหญิงรุตานะกับยามาดาดูเหมือนว่าจะเป็นเรื่องที่เผยแพร่มาพอสมควร เช่น ใน ค.ศ.1941 นักร้องที่ได้รับความนิยมกันมากในช่วงนั้นคนหนึ่ง ชื่อ โฉจิ ทะโร (Shoji Taro) ออกแผ่นเสียงเพลง ชื่อ ยามาดา นางามาซา โนะอุตะ (เพลงของยามาดา นางามาซา) (นักแต่งเพลง คือ คะโคตะตะ คิคุโอะนั่นเอง) จากบริษัทแผ่นเสียงเทอิชิคุ (Teichiku) ในบทเพลงนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องความรักระหว่างเจ้าหญิงรุตานะกับยามาดา⁴³ นอกจากนี้ ในปีเดียวกันนักการทูตประจำสยามคนหนึ่ง ชื่อ

⁴¹ ตัวอย่างผู้หญิงในพระราชตระกูลสยามหลงรักยามาดา ปรากฏในนิยายของคะโคตะตะ คิคุโอะ เช่น หนังสือของโมะริ เตะอิจิโร ใน ค.ศ.1887 หรือ ของนะกะมุระ คิชิโตะ ใน ค.ศ.1932 นอกจากนี้หลังจากคะโคตะตะก็มียะฮิโระ ฟุจิ (Yahiro Fuji) ใน ค.ศ. 1942

⁴² มะซะกิ ทซุเนะโร (Masaki Tsunero) “เครื่องดนตรีชนิดหนึ่งคล้ายพิณ (Harp) ของพม่า กับ Pocahontas” *Gendaishisho* (เดือนมีนาคม 1996) ในบทความนี้มะซะกิวิเคราะห์นวนิยายชื่อ “Pocahontas” ซึ่งเป็นความรักระหว่างคนอังกฤษที่เข้ามาเขตอินเดียนแดงกับลูกสาวของหัวหน้าอินเดียนแดงชื่อ Pocahontas เขาวิเคราะห์ว่า ความรักระหว่างคนที่เข้ามาเพื่อยึดครองกับคนที่ถูกยึดครองเป็นภาพหลอน (illusion) ฝ่ายคนที่เข้ามาเท่านั้น โดยยกตัวอย่างทางประวัติศาสตร์

⁴³ เนื้อเพลงของ ยามาดา นางามาซา โนะอุตะ มีเนื้อความดังต่อไปนี้

1. เพื่อเกียรติศักดิ์ของญี่ปุ่นด้วย ปลูกเราใจตัวเองเพื่อช่วยวิกฤติกาลของสยาม แม้ว่าเสียชีวิตก็ไม่เป็นไร แสงพระจันทร์สะท้อนสีน้ำเงินบนคาบไพบีศของไต้ต้นมะพร้าว

ทะซะวะ โจบุ (Tazawa Jobu) เขียนหนังสือ ชื่อ มิโรโซ (ช่างขาว) ซึ่งมีเรื่องหนึ่ง ชื่อ “นางามาซากับเจ้าหญิงรุตานะ” และผู้เขียนคนนี้ก็ดูเหมือนจะเข้าใจว่าเรื่องความรักระหว่างสองคนนี้เป็นเรื่องจริงทางประวัติศาสตร์

ในปีเดียวกัน บทความเรื่อง *นันฉิน โนะเซ็นกะกุฉะ ยามาคา นางามาซา โนะสะนะฉิ* (เรื่องของผู้บุกเบิกในค่านันฉินนิยม ยามาคา นางามาซา) ของ อะทซุตะ เก็นจิ (Atsuta Kenji) ถูกลงพิมพ์เป็นตอน ติดต่อกัน 18 ครั้งในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ชื่อ *ฉินอะอิชิ (Shin Aichi)* ระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม นับตั้งแต่นั้นชื่อเรื่องของยามาคาเริ่มนิยมใช้คำคุณศัพท์ว่า “ผู้บุกเบิกในค่านันฉินนิยม” ต่อจาก “ยามาคา” จุดเด่นของภาพลักษณ์ยามาคาที่น่าสนใจในบทความพวกนี้คือ หลังจากยามาคาประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายชีวิตของเขาในสยามแล้ว เขาฝากจดหมายกับทูตให้กับผู้ช่วยคนหนึ่งชื่อ โดอิ โทชิกะสุ (Doi Toshikazu) เนื้อหาของจดหมายคงจะให้คำแนะนำนโยบายแบบนันฉินนิยม⁴⁴ สงสัยว่าผู้เขียนคนนี้ก็คงจะได้รับอิทธิพลจากภาพลักษณ์ยามาคา ของ คะโคตะ คิคุโอะ

ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1942 ซะโต ฮะรุโอะ (Sato Haruo) เขียนบทความเรื่อง *ยามาคา นางามาซา โนะโยะโกะงะโอะ* (อีกค่านหนึ่งของยามาคา นางามาซา) เขาบอกว่า ความดีความชอบในด้านทหารของยามาคาที่เคยกล่าวถึงมาแล้วเป็นความจริงอย่างยิ่ง ส่วนเหตุผลที่กษัตริย์สยามทรงให้ยามาคาดำแหน่งสูงและใช้บ่อยเพราะว่าช่วงเวลานั้นที่อยุธยา ประเทศตะวันตก (สเปน โปรตุเกส อังกฤษ ฮอลันดา และฝรั่งเศส) กำลังรุ่งเรืองมากขึ้น และยามาคาได้ชนะในการแข่งขันด้านการค้าระหว่างประเทศ (แต่ซะโตไม่มีหลักฐานอะไรทางประวัติศาสตร์เลย)

ในปีเดียวกัน ซะโตเขียน *ยามาคา นางามาซา* ซึ่งลงพิมพ์เป็นตอนๆ ติดต่อกันในวารสารชื่อ *ชูกันโฆโกะกุมิน Shuhkan shohkokumin (ประชาชนเขาวัยราชสัปดาห)*⁴⁵ ตั้งแต่เดือน

2. โดยความผูกพันที่ประหลาด ดอกไม้ของความรักบานริมแม่น้ำเจ้าพระยา [หมายถึง ความรักยามาคากับรุตานะ (ผู้ศึกษา)] เจ้าหญิงรุตานะยืนอยู่บนหอสูงของปราสาทอยุธยาและสลลใจ

3. แม้ว่า(ยามาคา) เสียชีวิตในทะเลใต้ก็ตามจงเก็บความรักไว้ถาวรบนฟ้าของ Rigor (นครศรีธรรมราชในปัจจุบัน) ลมพัดเร็วและดาวหนึ่งตกอย่างน่าเศร้า

⁴⁴ อะทซุตะ เก็นจิ *หนังสือพิมพ์ฉินอะอิชิ* วันที่ 30 เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1940

⁴⁵ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับวารสารนี้ คือ มีการก่อตั้งสมาคมวัฒนธรรมประชาชนเด็กญี่ปุ่น ในวันที่ 23 ธันวาคม ค.ศ.1941 (วันเกิดของมกุฎราชกุมาร) ซึ่งเป็นองค์การที่จะควบคุมวัฒนธรรมเด็กไต้ยานาจรัฐบาล ต่อมาวันที่ 11 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1942 (ซึ่งเป็นวันสำคัญสำหรับตระกูลจักรพรรดิ) ที่โรงละครประเทศจักรพรรดิ (Teikoku Gekijo) มีการพิธีที่เริ่มสมาคมซึ่งในพิธีนี้นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมให้คำอวยพรในสมุดรายชื่อของผู้บริหารงานของสมาคมเมื่อวันที่ 1 มกราคม ค.ศ.1943 มีนักเขียนและคนมีชื่อเสียงหลายๆ คน และมีสามคนที่หยิบยกขึ้นในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วย กล่าวคือ โอะซะระจิ จิโร,ซะโต ฮะรุโอะ, และฉิมะอิ เกียวจิ

พฤษภาคมถึงสิงหาคม เขาบอกว่าพระเจ้าทรงธรรมพระราชทานบรรดาศักดิ์กับยามาคาเป็นครั้งแรก เพราะยามาคาทำความดีความชอบในด้านการค้าระหว่างประเทศ (แต่ตอนหลังยามาคาทำความดีความชอบในด้านทหารด้วย) นอกจากนี้ ซาโตได้ตีความใหม่ต่อข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ว่าคนญี่ปุ่นเกือบ 300 คนก่อกบฏที่เพชรบุรีและประพุดดินเหมือนว่าเมืองนี้เป็นส่วนหนึ่งของญี่ปุ่น โดยเขาตีความว่าช่วงเวลานั้นพวกคนตะวันตกเข้ามาสยามใหม่ๆ และพยายามประจบพระเจ้าแผ่นดินและข้าราชการสยาม อีกทั้งพยายามแย่งเอาสิทธิของคนญี่ปุ่นที่มีอยู่ ดังนั้นคนญี่ปุ่นอยากจะให้กษัตริย์และข้าราชการสยามเห็นความสามารถของคนญี่ปุ่น เพราะพระองค์และข้าราชการทอดทิ้งความสัมพันธ์ยาวนานด้านการค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่น อีกด้านหนึ่งกษัตริย์สยามทรงขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศเพื่อไปโจมตีเขมรแต่ไม่สำเร็จ ประเทศโปรตุเกสวางแผนทำให้สยามกับพม่าไม่ลงรอยกันด้วย พระองค์ทรงรังเกียจประเทศตะวันตกและทรงไว้วางใจยามาคามากขึ้น ทศนคติของชะโตสะท้อนให้เห็นความเข้าใจของประเทศญี่ปุ่นในช่วงนั้นต่อโครงสร้างในเอเชียอาคเนย์ที่ว่า ประเทศตะวันตกกับเอเชียต่อต้านซึ่งกันและกัน

ในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน เรื่องสั้น *ยามาคา นางมาซา* ของ นะกะคะ เซ็นโปะ (Nakada Senpo) ซึ่งลงในวารสาร *โกอะ(Koh-a) (การก่อตั้งเอเชีย)* มองยามาคาว่าเป็นคนที่มีมุงที่จะสร้างอุดมคติให้เป็นความจริง กล่าวคือ แนวความคิดวงไพบุลย์มหาเอเชียวรพาและแนวความคิดฮักโกอิชิอุ (Hakkoh ichiu)(เนื้อหาความคิดนี้จะอธิบายตอนหลัง) เขาบอกว่า ก่อนที่จะไปสยามยามาคาบอกเองว่ามีเชื้อสายตระกูลโอะคะ โนะบุณะงะ (Oda Nobunaga)⁴⁶ เขานับถือวัดชินโตใหญ่ที่อิเซะ (Ise) ซึ่งบวงสรวงบรรพบุรุษของจักรพรรดิญี่ปุ่นซึ่งเป็นพระเจ้า และทำงานเป็นผู้แทนของพระชินโตวัดชินโตที่นี้ว่าที่จะขยายความนับถือวัดชินโตนี้ทั่วประเทศ เขาแบกหีบที่ใส่กระดาษพิเศษที่มีพลังของพระเจ้าที่ป้องกันคนที่นับถือจากภัย และเดินแจกกระดาษนี้ให้แก่ละบ้านในเขตเอโคะ (โตเกียวปัจจุบัน) และเขตรอบๆ ของเอโคะด้วย โดยภาวนาว่าขอให้ประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็น

(อ้างจากบทความของทะกิสะวะ ตะมิโอะ (Takizawa Tamio) “การทำเพลงโห่สงคราม” เป็นอุปรณ์การสอนและประวัติศาสตร์เด็กและหญิงในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในรายงานการประชุมประวัติศาสตร์หญิง ฉบับที่ 3 (Josei Kenkyuhkai Hohkoku dai 3 goh) วันที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1933 พิมพ์จากสมาคมศึกษาวิชาสังคมศาสตร์ในโรงเรียนไฮสกูลในจังหวัดซะอิตามะ (Saitama)

⁴⁶ โอะคะ โนะบุณะงะ...แม่ทัพใหญ่สมัยเซ็นโงกุ (ค.ศ.1477-1573) และอะซุชิ (ค.ศ.1573-1582) หลังจากสำเร็จในการพิชิตหลายๆ แห่ง ใน ค.ศ.1573 ทำให้รัฐบาลอะมิกะงะวอควาย โดยโลอะมิกะงะ โยะมิอะกิ (Ashikaya Yoshiaki) ออกไป เขาสร้างปราสาทอะซุชิ (Azuchi) และเกือบจะรวมประเทศญี่ปุ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ผู้โต้แย้งกับปัญญาชนหนึ่งชื่ออะเกะชิ มิทซุฮิเดะ (Akechi Mitsuhide) ก่อกบฏ และโจมตีให้เขาเสียชีวิตที่วัดคอนโนจิ

ประเทศพระเจ้ามีความรุ่งเรือง เมื่อยามาคามาผ่านซุนปู (Sunpu) เห็นเรือโงะฉุอิน (เรือที่โคตราสึแดง จากโชกุนซึ่งตรานี้แสดงว่าได้รับอนุญาตของรัฐบาลญี่ปุ่นว่าจะไปต่างประเทศเพื่อทำการค้า) ที่กำลังจะออกไปซึ่งทำให้ยามาคามีความหวังว่า อาจจะไปต่างประเทศโดยเรือและเผยแพร่ความสูงศักดิ์ของประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศพระเจ้า รวมทั้งสั่งสอน เผยแพร่ความเมตตาอารี คุณธรรมของครอบครัวจักรพรรดิซึ่งสืบทอดสายตระกูลตั้งแต่โบราณถึงปัจจุบัน และอยากให้นักต่างประเทศเชื่อในความยิ่งใหญ่ของจักรพรรดิญี่ปุ่น ดังนั้น ยามาคาคัดสินใจว่าจะไปต่างประเทศที่อยู่ทางทิศใต้ และจะกลายเป็นคนที่มีชื่อเสียงซึ่งตั้งตัวโดยใจกับพลังของผู้ชายญี่ปุ่น และกลายเป็นคนดีเคนอย่างคนอื่นซึ่งได้รับการชื่นชมว่าเป็นวีรบุรุษที่ไปต่างประเทศทิศใต้ ยามาคาคิดว่าต่อจากนั้น จะเผยแพร่ความเมตตาคุณธรรมของจักรพรรดิและช่วยฤทธิเดชของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศพระเจ้าให้นักต่างประเทศรู้และให้เขาเคารพนับถือต่อจักรพรรดิอย่างซื่อสัตย์

ในที่นี้ขออธิบาย “แนวความคิดฮักโกอิชิอุ” ซึ่งแสดงความเมตตาอารีคุณธรรมของจักรพรรดิว่าคือแนวความคิดอย่างไร ฮักโกอิชิอุ คือ จักรพรรดิญี่ปุ่นปกครองเหมือนบิดา (paternal) ประชาชนหลายๆ ประเทศในโลกเหมือนครอบครัวเดียวกันด้วยคุณธรรมสูง (เพราะจักรพรรดิญี่ปุ่นเป็นพระเจ้าไม่ใช่มนุษย์) และจักรพรรดิญี่ปุ่นให้ประชาชนพวกนี้มีฐานะพอสมควรมีความสุขและเจริญตลอด⁴⁷ มีความเชื่อว่าแนวความคิดฮักโกอิชิอุนี้เป็นแนวความคิดที่บรรพบุรุษของจักรพรรดิอธิบายเป็นครั้งแรก ฮักโกอิชิอุเผยแพร่อย่างกว้างขวางภายในประเทศญี่ปุ่นช่วงนั้นแล้ว แต่นักเขียนคนนี้ดูเหมือนว่าจะเผยแพร่ฮักโกอิชิอุในประเทศเอเชียต่างๆ ภายในวงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา และอยากจะให้คนที่อยู่ในเขตนั้นช่วยเหลือฝ่ายญี่ปุ่นเพื่อดำเนินสงครามโลกครั้งที่ 2

ใน ค.ศ.1942 มีหนังสือเรื่อง *ยามาคา นางามาซา กับ นันฉินเซ็นกุงะ (ยามาคา นางามาซา กับผู้บุกเบิกด้วยแนวนันฉินร่น)* ของ ซะวะดะ เค็น (Sawada Ken) ซึ่งกล่าวถึงพระเจ้าทรงธรรมว่า ทรงประทับใจการอธิบายของยามาคาเกี่ยวกับศักดิ์ศรีของรูปแบบระบอบของประเทศ(โคะกุกะอิ)⁴⁸ และจิตใจ “บูชิโด” (กฎเกณฑ์ด้านศีลธรรมของชนชั้นซามูไร) และทรงให้ ยามาคาสอนพระโอรสพระองค์แรก ชื่อ พระเชษฐาธิราชเกี่ยวกับจิตใจ “บูชิโด” ด้วย การกระทำของพระเจ้า

⁴⁷ นะกะดะ เซ็นโปะ(Nakada Senpo), “ยามาคา นางามาซา,” Koh-a (เดือนสิงหาคม 1942), หน้า 144-6.

⁴⁸ โคะกุกะอิ...คำศัพท์นี้เปลี่ยนความหมายแล้วแต่ช่วง สมัยก่อนหมายความว่าระเบียบของประเทศที่มีความรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ช่วงเวลานี้มีความหมายว่า ระบบจักรพรรดิอย่างชาตินิยม (อ้างจากคำว่า “โคะกุกะอิโรเน” ในพงศาวดารประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นเล่มใหญ่)

ทรงธรรมเช่นนี้ ดูเหมือนว่าประเทศสยามสมัครใจที่จะสละตัวเองและปรับสยามให้เป็นประเทศที่นับถือจักรพรรดิญี่ปุ่น

ใน ค.ศ.1942 มีหนังสือเรื่อง *ยามาดา นางามาสา* โดย ฌิระอิ เกียวจิ (Shirai Kyoji) อธิบายว่า ยามาดาเป็นผู้อุกเบิกคนหนึ่งที่ยพยายามทำให้ความคิดชักโกอิชิอุเป็นจริงขึ้นมา ตอนแรกก่อนที่จะมาสยาม ยามาดามีแต่ความมั่งคั่งใหญ่โตสูงที่จะไปต่างประเทศและบุกเบิกชีวิตใหม่ แต่หลังจากอาศัยอยู่เมืองสยามประมาณ 1 ปี เขาก็รู้สึกถึงความสำคัญของวิญญาณญี่ปุ่น ยามาดาบอกว่าเวลาอยู่ที่ญี่ปุ่นไม่รู้สึกตัว แต่หลังจากมาต่างประเทศจึงได้รู้สึกถึงความสวยงามของคนญี่ปุ่นที่ยอมเสียสละตัวเองเพื่อช่วยคนอื่นๆ ซึ่งลักษณะอย่างนี้คนญี่ปุ่นมีมากกว่าคนต่างประเทศอื่นๆ ถ้าคนในโลกเลียนแบบความสวยงามของคนญี่ปุ่นนี้ มนุษยชาติคงจะได้มีความสุข นอกจากนี้คนญี่ปุ่นถูกคลุมด้วยแสงสว่างที่ไม่มีอีกในโลกนี้ กล่าวคือ มีจักรพรรดิซึ่งสืบทอดตระกูลตั้งแต่โบราณถึงในอนาคตที่ไม่เคยขาดและจะไม่เปลี่ยน จุดมุ่งหมายของจักรพรรดิซึ่งทรงมีตั้งแต่การสร้างประเทศญี่ปุ่นคือทำให้โลกนี้เป็นครอบครัวเดียวกัน และทุกคนในโลกนี้เป็นคนหนึ่งในครอบครัวเดียวกัน ทุกคนเจริญก้าวหน้าพร้อมกัน และสร้างโลกที่มีความเป็นธรรมและสันติภาพ พระเจ้าทรงธรรมประทับใจเรื่องนี้มาก จึงทรงฝากยามาดาให้สอนพระโอรสพระองค์แรก และพระราชทานพระธิดาของพระองค์ให้เป็นภรรยาของยามาดา และทรงบอกกับยามาดาว่า “กรุณาสอนวิญญาณญี่ปุ่นกับเจ้าฟ้าชายเพื่อในอนาคตของคัมภีร์นี้เป็นกษัตริย์ และกรุณารักพระธิดาและมีลูกกับเขาที่ได้รับเลือดชามูไรด้วย” ยามาดาบอกว่าสิ่งที่พระเจ้าทรงธรรมทรงเลียนแบบประเพณีญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เพราะถ้าไม่มีลักษณะเหมือนญี่ปุ่นประเทศใดก็ตามจะเป็นประเทศที่แข็งแกร่งและรุ่งเรืองไม่ได้ ลักษณะของญี่ปุ่นคือ ความจงรักภักดีต่อจักรพรรดิกับความเคารพนับถือผู้ใหญ่ ซึ่งทำให้การปกครองประเทศได้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อย ถ้าประชาชนญี่ปุ่นไม่เป็นประชาชนที่ดีมีความจงรักภักดีต่อจักรพรรดิกับความเคารพนับถือผู้ใหญ่ จะกลายเป็นหัวหน้าหรือตัวอย่างที่ดีต่อมนุษยชาติของโลกไม่ได้⁴⁹

ต่อไปนี้จะอธิบายถึงภาพลักษณ์ยามาดา นางามาสา ในหนังสือแบบเรียนในช่วงนี้ (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวกที่ 1) หลังจากหนังสือแบบเรียนสำหรับระดับประถม วิชาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นกับวิชาภาษาญี่ปุ่นในค.ศ.1900 แล้ว ไม่มีการกล่าวถึงยามาดาในหนังสือแบบเรียนอีกประมาณ 40 ปี การกล่าวถึงยามาดาเริ่มปรากฏอีกครั้งใน ค.ศ.1941 เมื่อประเทศญี่ปุ่นกำลังทำ

⁴⁹ ฌิระอิ เกียวจิ(Shirai Kyohji), *วีรบุรุษในเอเชียตะวันออก เล่มที่ 7 ยามาดา นางามาสา vs โชเก็น (Toh-a eiketsuden 7 taishoh Yamada Nagamasa vs Chohken)*, (โตเกียว: Tanaka shoheidoh, 1942), หน้า 15,50-57,95-98,103,188-190

สงครามโลกครั้งที่ 2 และเห็นได้ชัดว่าภาพลักษณ์ยามาดา นางามาซาถูกบิดเบือนโดยการศึกษาระบบประเทศจักรพรรดินิยม (โคโคเกกุ เคียวอิกุ) (Kohkoku kyohiku)⁵⁰

ในแบบเรียนวิชาธรรมจริยา “กระทรวงศึกษาธิการรวบรวมวิชาธรรมจริยาสำหรับประถมเล่มที่ 2 (Monbushoh shotohka shuhshin)” ซึ่งใช้ระหว่างค.ศ.1941-45 มีบทที่ 11 ชื่อ ยามาดานางามาซา ในเล่มนี้เขาบอกว่ายามาดาไปสยาม ตอนแรกกลายเป็นหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่นและในฐานะเป็นหัวหน้าอาสาญี่ปุ่น ยามาดาได้ทำคุณงามความดีและได้เลื่อนตำแหน่งเป็นตำแหน่งสูงสุดของข้าราชการฝ่ายทหาร นอกจากนี้ ยามาดาได้ส่งเสริมการค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่น หลังจากถูกแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ของนครศรีธรรมราชภายใน 1 ปี ยามาดาก็เสียชีวิต

อนึ่ง หนังสือแบบเรียนเล่มนี้ ยังมีเล่มคู่มือครูผู้สอนด้วย ในคู่มือได้มีการชี้แจงให้กระจ่างเกี่ยวกับความมุ่งหมายของวัสดุใช้ประกอบการสอน เช่น ทำไม โดยจุดมุ่งหมายอย่างไร หีบวัสดุใช้ประกอบการสอนขึ้น และเวลาสอนควรจะสอนอย่างไร เป็นต้น ซึ่งทำให้ทราบว่ทำไมยามาดานางามาซาจึงถูกหยิบยกขึ้นมาในหนังสือแบบเรียนอีกครั้งหนึ่ง และกระทรวงศึกษาธิการพยายามสอนภาพลักษณ์ยามาดาอย่างไรกับเด็กนักเรียน ดังตัวอย่างต่อไปนี้ “...ก่อนอื่นจุดมุ่งหมายของบทที่ 11 คือ (โดยประสานงานกับบทชื่อ ฮะมะดะ ยะเฮียวเอะ (Hamada Yahyoh-e) ซึ่งจะกล่าวถึงตอนหลังในแบบเรียนประถมศึกษาภาษาญี่ปุ่น เล่มที่ 3) พยายามแนะนำจิตใจที่จะไปบุกเบิกชีวิตหรือโอกาสใหม่ในต่างประเทศ และสอนการเตรียมใจที่จะสร้างวงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา ถ้าดูประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นตั้งแต่การตั้งประเทศ ประชาชนญี่ปุ่นบุกเบิกชีวิตหรือโอกาสใหม่ในต่างประเทศมาบ่อยครั้ง แล้ว ยามาดาเป็นตัวแทนคนหนึ่งของประชาชนญี่ปุ่นที่อพยพไปต่างประเทศที่อยู่ทิศใต้ ตั้งแต่สมัยมูโรมะชิกับโมะโมะยะมะถึงตอนต้นของสมัยโทะกุงะวะ (ประมาณตั้งแต่ค.ศ.1400-1700) การที่ยามาดารวบรวมกำลังใจของตัวเองสำหรับคนญี่ปุ่น และมีความใจกล้าที่ฉวยโอกาสใหญ่เป็นสิ่งที่ควรสอนกับเด็ก จุดมุ่งหมายของการที่ประชาชนญี่ปุ่นก้าวออกไปสู่ต่าง

⁵⁰ การศึกษาแบบประเทศจักรพรรดินิยม (โคโคเกกุ เคียวอิกุ) .. ใน ค.ศ.1937 กระทรวงศึกษาธิการ พิมพ์หนังสือ ความหมายของ โคะกูตะอิ(Kokutai no Hongi) หนังสือเล่มนี้พูดถึงเดียนลิทธินิยมปัจเจกชนซึ่งเป็นพื้นฐานของเสรีนิยม และลัทธิประชาธิปไตย และกล่าวว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศซึ่งประกอบด้วยครอบครัวใหญ่เดียวกันที่ตระกูลจักรพรรดิเป็นครอบครัวหลักและกล่าวว่า ยุคคติของประชาชนญี่ปุ่นคือจะเชื่อฟังจักรพรรดิอย่างเด็ดขาดและเสียความมีอิสรภาพของตนเองเพื่อที่จะรวมกับคนอื่น ๆ และกลมกลืนกับคนอื่น ๆ โดยรักษาฐานะหรือหน้าที่ของแต่ละคน เนื้อหาของการศึกษาก็เปลี่ยนแปลงอย่างทำให้จักรพรรดิเป็นองค์สูงสุดที่ทุกคนต้องเชื่อฟังอย่างเด็ดขาด นอกจากนี้เนื้อหาของหนังสือแบบเรียน แนวโน้มการศึกษายังยังทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของชีวิตประจำวันของนักเรียนอย่างทั่วถึง ซึ่งอย่างเห็นได้ในหนังสือ พวกเราเป็นประชาชนเอววย(Warera shohkokumin) ของ ยะมะนะกะ ฮิโตะชิ (ทั้งชุด 6 เล่ม) (โตเกียว : Henkyoh, 1974-81)

ประเทศ ไม่ควรจะอยู่ที่ว่าเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวหรือผลประโยชน์ของตัวเอง ยกตัวอย่างยามาดาและให้เด็กเข้าใจความสำคัญของการมีลักษณะนิสัยของประชาชนที่เหมาะสมกับประเทศยิ่งใหญ่เหมือนประเทศญี่ปุ่น เช่น แม้ว่ายามาดาอยู่ไกลอยู่ต่างประเทศแต่จุดน่าชื่นชม คือ ความตั้งใจที่ทำให้หมัดสำหรับคนญี่ปุ่น และคนสยามสนิทกับยามาดา ให้ความไว้วางใจ และเคารพยามาดาอย่างมาก คิดว่าในที่นี้แนวความคิดที่เห็นได้ชัด คือ ต้องสอนเด็กให้กลายเป็นคนที่เหมาะสม ถูกเคารพจากคนเอเชียต่างๆ ในฐานะเป็นประชาชนญี่ปุ่นซึ่งเป็นหัวหน้าของวงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา”

นอกจากแบบเรียนวิชาธรรมจริยา แล้ว ยามาดายังปรากฏในแบบเรียนวิชาดนตรีประถมเล่มที่ 2 (*Shotohka Ongaku 2*) ในบทที่ 8 เป็นเพลงของ ยามาดา นางามาช่า⁵¹ และในวิชาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นประถมเล่มปลาย (*Shotohka Kokushi ge*) ในบทที่ 9 ข้อที่ 2 ชื่อหมู่บ้านญี่ปุ่นซึ่งมีการอธิบายยามาดาแค่ 1 บรรทัด แต่ทั้ง 2 เล่มนี้ ภาพลักษณ์ยามาดากับความมุ่งหมายในการศึกษาก็เช่นเดียวกับวิชาธรรมจริยาคงที่กล่าวแล้ว นอกจากนี้ วิชาภูมิศาสตร์ประถมเล่มปลาย (*Shotohka chiri ge*) สำหรับประถมปีที่ 6 เขียนเกี่ยวกับประเทศสยามค่อนข้างมากและในการเขียนนั้นมียามาดาบ้างเล็กน้อย (หนังสือคู่มือครูอธิบายว่าแบบเรียนเล่มนี้มุ่งที่จะให้เด็กจำภูมิศาสตร์ของเขตเอเชียบูรพาซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ญี่ปุ่น ดังนั้น การเขียนที่ไม่เคยเห็นในแบบเรียนภูมิศาสตร์เดิมก็มีมากพอสมควร)

กรณีของยามาดา ดูกระบุรีว่าไม่เคยมีใครที่ขึ้นดำรงถึงตำแหน่งสูงในต่างประเทศ และมีความพยายามเพื่อญี่ปุ่นมากเท่ากับเขา⁵² ถ้าอย่างนั้นช่วงเวลาเดียวกันในหนังสือแบบเรียนมีอีกคนหนึ่งเริ่มปรากฏพร้อมกับยามาดาในฐานะคนญี่ปุ่นที่ไปต่างประเทศเหมือนกัน คือ ฮะมะดะยะเฮียวเอะ (*Hamada Yahyoe*) สาเหตุที่แบบเรียนช่วงนี้หยิบยกบุคคลนี้ขึ้นมา ก็เนื่องมาจากในค.ศ. 1624 ฮอลันดาได้ยึดครองส่วนหนึ่งของดินแดนเกาะไต้หวัน สร้างป้อม และพยายามจะเก็บภาษีจากเรือญี่ปุ่นและเรือจีนที่เข้ามาที่นี่เพื่อทำการค้าระหว่างประเทศเป็นประจำ แต่ญี่ปุ่นถือว่าตัวเอง

⁵¹ เนื้อเพลงของยามาดา นางามาช่า ดังต่อไปนี้

1. แม้ว่าที่ทะเลมีคลื่นใหญ่และสายน้ำร้อนซึ่งให้ความอบอุ่นแก่ญี่ปุ่นไหลผ่านเข้ามาก็ตาม ถ้าโดยสารเรือข้ามไปจะไม่ไกลถึงประเทศสยาม ไปทิศใต้ ทิศใต้ เรือไป เรือไป ยามาดา นางามาช่าเป็นผู้ชายญี่ปุ่น
2. (ยามาดา-ผู้ศึกษา) ช่วยสงครามของสยามที่มีความเป็นธรรม เขาเป็นคนที่กล้าหาญ กลายเป็นกษัตริย์ของนครศรีธรรมราช ฤทธิ์เดชของประเทศญี่ปุ่นจะขยายก้าวหน้าไปทิศใต้ ทิศใต้ ยามาดา นางามาช่า เป็นผู้ชายญี่ปุ่น

⁵² หนังสือแบบเรียน กระทรวงศึกษาธิการรวบรวมประถม วิชาธรรมจริยา เล่มที่สอง (ฉบับสำหรับครู) (*Monbushoh shotohka Shuhshin 2 Kyohshiyoh*) หน้า 50.

เป็นคนที่มาก่อนฮอลันดาจึงไม่ยอมเสียภาษีให้ ในค.ศ.1628 ฮะมะคะไปไต้หวันในฐานะเป็นกัปตันเรือซุอะทซุงุ 2 ลำ (เรือญี่ปุ่นชนิดหนึ่งในช่วงนั้น) ได้ถูกริบอาวุธไปโดยคนฮอลันดาและถูกขังไว้โดยไม่ให้คิมน้ำ แล้วมีการเจรจากันเป็นเวลา 2 เดือน ในที่สุดฮะมะคะก็อดทนไม่ไหว จึงได้จับหัวหน้าคนฮอลันดาไปเป็นตัวประกันและเจรจาโดยการใช้อาวุธจนประสบผลสำเร็จ

ส่วนคู่มือครูสอนวิเคราะห์ฮะมะคะว่า “...ช่วงเวลานั้น (ช่วงเวลาของฮะมะคะ) ประเทศฮอลันดากำลังขยายอิทธิพลภายในตะวันออก ในฐานะที่เป็นประเทศที่มีกำลังมากที่สุดในโลก เหตุการณ์ของฮะมะคะเป็นเหตุการณ์ที่ใหญ่มาก ที่ทำให้ฮอลันดา รู้สึกสยดสยองและเขาต้องขอโทษต่อญี่ปุ่นด้วย ดังนั้น เหตุการณ์นี้ทำให้ฤทธิ์เดชของประเทศญี่ปุ่นแสดงต่อโลกไม่น้อย”⁵³

2.5 ระยะที่ 5 ตั้งแต่สิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน

หลังจากการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ ญี่ปุ่นแพ้สงคราม ทหารของสหรัฐอเมริกาเข้ามายึดครองญี่ปุ่นและทำการแก้ไขระบบการปกครองของญี่ปุ่นอย่างมาก สิ่งสำคัญมากในการแก้ไข คือ การร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่โดยสหรัฐอเมริกา ในมาตราที่ 1 กล่าวว่าประชากรมีอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์และตัดอำนาจทางการเมืองของจักรพรรดิที่เคยทรงมีอยู่ ก่อนที่จะแพ้สงคราม คนญี่ปุ่นเชื่อว่าจักรพรรดิเป็นพระเจ้าและไม่ไช้มนุษย์ แต่หลังจากแพ้สงคราม จักรพรรดิแถลงการณ์ว่าตัวเป็นมนุษย์และระบบจักรพรรดิมีอยู่ต่อไปในฐานะเป็นสัญลักษณ์ของประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ไม่มีอำนาจที่จะแทรกแซงการเมืองได้อีก ในมาตราที่ 9 ซึ่งกล่าวว่าละทิ้งเจตนาที่จะเริ่มทำสงครามและการถือกำลังรบ ยกเว้นจะมีเพียงทหารเพื่อที่จะป้องกันประเทศเท่านั้น ดังที่กล่าวมานี้ ประชากรญี่ปุ่นถูกบังคับให้เปลี่ยนแนวความคิดจากแนวความคิดประเทศจักรพรรดิ (เช่น ฮักโกอิชิอุ)(Hakkoh ichiu) และลัทธินิยมแสนยานุภาพทางทหารเป็นลัทธิประชาธิปไตยแบบตะวันตก ซึ่งตรงกันข้ามกับแนวความคิดเก่า คือภาพลักษณ์ของยามาดา นางามาช่า ในฐานะเป็นวีรบุรุษในการก้าวสู่ทิศใต้ (นันฉิน) ซึ่งถูกสร้างด้วยรัฐบาลญี่ปุ่น เพราะแต่ก่อนประชากรทุกคนอยู่ภายใต้การควบคุมและห้ามแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ภาพลักษณ์ของยามาดาถูกสร้างด้วยรัฐบาลญี่ปุ่นก่อนสงครามหมด

⁵³ หนังสือแบบเรียน กระทรวงศึกษาธิการรวบรวมประถม วิชาภาษาญี่ปุ่น เล่มที่สาม (ฉบับสำหรับครู) (Monbushoh shotuhka kokugo kyohshiyoh) หน้า 261.

บทบาทและความสำคัญ เพราะฉะนั้น เรื่องราวของยามาคาจึงไม่ปรากฏในสื่อมวลชนและเอกสารต่างๆ นานถึง 10 ปี (ยกเว้นกรณีหนึ่ง⁵⁴)

หลังจากนั้น ความสนใจต่อยามาคาของญี่ปุ่นดูเหมือนว่าไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ในช่วงต่อมา ก็มีนวนิยายเกี่ยวกับยามาคาออกมาหลายเล่ม และนอกจากนวนิยายแล้ว ยังขยายขอบเขตออกไปยังสื่ออื่นๆ อีก เช่น ภาพยนตร์ ตะครุฑกระระสุกะ⁵⁵ ตะครุบนเวที ตะครุโทททัศน์ แต่ภาพลักษณ์ของยามาคาในช่วงเวลานี้ แตกต่างอย่างมากจากภาพลักษณ์ยามาคาในฐานะเป็นวีรบุรุษที่เข้าสู่ทิศไต้หวันระหว่างสมัยเมจิกับการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 (แน่นอนแม้จะยังมีอิทธิพลจากภาพลักษณ์ยามาคาเก่าอยู่บ้างก็ตาม)

ลำดับต่อไป เราจะพิจารณาว่าภาพลักษณ์ของยามาคาหลังสงครามมีลักษณะพิเศษอย่างไร และภาพลักษณ์นั้นแสดงความรู้สึกของญี่ปุ่นต่อสยามอย่างไร หรือไม่แสดงความรู้สึกเลย ใน ค.ศ.1959 บริษัทภาพยนตร์ชื่อ ไดเอ (Daiei) สร้างภาพยนตร์ชื่อ *ดาบของกษัตริย์ (Ohjya no ken)* โดยใช้คารายอคินิชิมในสมัยนั้น ชื่อ ฮะเซงะวะวะ คะสุโอะ (Hasegawa Kazuo) เป็นพระเอก คือยามาคา นางามานา โดยผู้เขียนบทละคร คือ โอะงุนิ ฮิเดะโอะ (Oguni Hideo)⁵⁶ ภาพยนตร์เรื่องนี้สร้างโดยความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับไทย บริษัทภาพยนตร์ฝ่ายไทย ชื่อ อัศวิน ซึ่งเจ้าของเป็นเชื้อพระวงศ์ได้ช่วยเหลือฝ่ายญี่ปุ่นเวลาที่ไปเมืองไทยเพื่อถ่ายทำในสถานที่ นอกจากนี้ ฝ่ายไทยยังช่วยเหลือในด้านเสื้อผ้า⁵⁷ แต่ภาพยนตร์เรื่องนี้ไม่ค่อยได้รับความนิยมจากทั้งญี่ปุ่น⁵⁸ และไทย⁵⁹ เหตุผลน่าจะเป็นเพราะว่าภาพลักษณ์ของยามาคาไม่ค่อยมีชีวิตชีวา เช่น เหตุผลที่ว่า เหตุไคยามาคามาเมืองสยามก็ไม่ชัดเจน เขาบอกว่าจะมาเมืองไทยเพื่อที่จะหางานที่มีค่าเท่าที่จะทำตลอดชีวิต⁶⁰ แต่งานที่ยามาคาหาและพบก็งานอะไรก็ไม่มีการอธิบายเลย ต่อมาเวลาที่มีสงคราม ยามาคาทำความดีความชอบในสงครามนี้และได้เลื่อนตำแหน่ง หลังจากเขาไปปราบกบฏที่นครศรีธรรมราช ออกญา

⁵⁴ คือกรณีของ อิเคดะ โนะบุมะซะ (Ikeda Nobumasa) *ยามาคา นางามานา* (สำนักพิมพ์ บ็อบบุลาร์, 1952) ซึ่งเป็นนวนิยายสำหรับเด็ก แต่หนังสือเล่มนี้เนื้อหาเกือบเหมือนกันหนังสือชื่อเดียวกันซึ่งออกใน ค.ศ.1941 แต่เล่มใหม่เพียงตัดส่วนที่ไม่เหมาะสม(เช่น ยามาคา เป็นวีรบุรุษของนั้ณฉินรน)เท่านั้น

⁵⁵ ตะครุฑกระสุกะ คือละครรื่องบนเวทีซึ่งมีนักแสดงมีแต่ผู้หญิงเท่านั้นซึ่งมีแต่เฉพาะญี่ปุ่น

⁵⁶ โอะงุนิ ฮิเดะโอะซึ่งเป็นผู้ที่เขียนบทละครที่ดี เวลาร่วมมือเขียนกับผู้กำกับที่มีชื่อเสียง คุโรซะวะวะ อะกิระ (Kurosawa Akira)

⁵⁷ หนังสือพิมพ์ *อะซะฮิ* วันที่ 6 มีนาคม ค.ศ. 1959

⁵⁸ หนังสือพิมพ์ *โยะมิอุริ* วันที่ 5 กรกฎาคม ค.ศ. 1992

⁵⁹ การสัมมนาความก้าวหน้าวิทยานิพนธ์ ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 5 กันยายน ค.ศ.1997 การวิเคราะห์ของดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

⁶⁰ บทละครอยู่ในวารสารชื่อ *จิดะอิ เอะอิงะ* (Jidai eiga) 5-4, (เมษายน ค.ศ. 1959), หน้า 99,109

ศรีวรวงศ์แย่งชิงราชบัลลังก์จากพระเชษฐาธิราช และออกญาศรีวรวงศ์ผู้รับคำสั่งมาให้ฆาตมาดา เพราะสำหรับพระองค์ฆาตมาดาเป็นอุปสรรคสำคัญ ผู้ถือคำสั่งไสยาพิษในเหล้าองุ่นของฆาตมาดา ทั้งๆ ที่ฆาตมาดาเห็นว่าเหล่าไสยาพิษ แต่ก็ได้พร้อมทั้งบอกว่างานของตัวเองในสยามเสร็จแล้ว⁶¹ ในภาพยนตร์เรื่องนี้ ฆาตมาดาดูเหมือนว่าเป็นคนที่ไม่มีความมุ่งมั่นหมายของตัวเองเลย เพราะเขาไหลไปตามกระแสการเมื่ออยู่ตลอดเวลา ภาพลักษณ์ของฆาตมาดาในภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นดังนี้ อาจเพราะว่าเป็นภาพยนตร์ที่ไทยกับญี่ปุ่นร่วมมือกันทำ ดังนั้นจึงพยายามสร้างภาพลักษณ์ฆาตมาดาซึ่งทั้งสองฝ่ายรับได้ ถ้าข้อสันนิษฐานนี้ถูก ก็แสดงว่าภาพลักษณ์ฆาตมาดาที่สำนึกถึงความรู้สึกของคนไทยได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก

ใน ค.ศ.1964 มีหนังสือสำหรับเด็กเรื่อง *ฆาตมาดา นางงามาชาซึ่งกลายเป็นกษัตริย์นครศรีธรรมราช* โดย กุรุซุ โยะมิโอะ (Kurusu Yoshio) และใน ค.ศ.1966 มีหนังสือสำหรับเด็ก เรื่อง “ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นเล่มที่ 8 ฆาตมาดา นางงามาชาซึ่งเป็นแม่ทัพกล้าหาญ” โดย ยะนะงิดะ ชินุโอะ (Yanagida Chinuo) ทั้ง 2 เล่มนี้ มีเนื้อหาคล้ายๆ กัน กล่าวคือ ออกญาทูลาโหมฆ่าพระเชษฐาธิราช และขึ้นครองราชสมบัติ แล้วฆาตมาดาคิดว่าจะต้องทำให้กษัตริย์พระองค์นี้ล้มจม เพราะพระองค์เป็นคนใจดำและแย่งชิงราชสมบัติ รวมทั้งคิดว่าจะต้องคืนราชสมบัติต่อเชื้อพระวงศ์ที่ถูกต้อง แต่ฆาตมาดาที่ถูกฆ่าโดยออกญาทูลาโหม⁶² ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดต่างๆ ที่ว่า ออกญาทูลาโหมเป็นกษัตริย์ที่แย่งชิงราชสมบัติและเป็นคนร้าย ส่วนฆาตมาดา นางงามาชาเป็นคนที่มีความดีธรรม โลกทัศน์เช่นนี้ยังเหลือสืบทอดอยู่ในนวนิยายสำหรับเด็ก และในหนังสือของ กุรุซุ ที่พิมพ์ใหม่ใน ค.ศ.1983 โดยไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเนื้อหาเลย (ซึ่งเป็นเวลา 20 ปีหลังจากการพิมพ์ครั้งแรก)

นอกจากนี้ ในเดือนกันยายน ค.ศ.1968 มีการแสดงละครเรื่อง (ทะเลกระสูกะ) ชื่อ “ดอกไม้แดงรวงบนแม่น้ำเจ้าพระยา” ผู้เขียนบทละครคือ อุเอะดะ มินจิ (Ueda Shinji) ที่ภาพลักษณ์ของฆาตมาดาปรากฏในลักษณะที่หน้าตาหล่อและแต่งตัวสวยงาม ซึ่งลักษณะอย่างนี้มีเป็นครั้งแรก และครั้งสุดท้าย แต่ก็อาจจะเพราะเป็นละครทะเลกระสูกะซึ่งคนแสดงทุกคนเป็นผู้หญิง และด้วยฆาตมาดาทำให้ผู้หญิงแสดงด้วย เนื้อหาในเรื่องกล่าวถึงฆาตมาดาที่จับหัวใจของผู้หญิงสยามทุกคนรวมพระราชธิดา 2 พระองค์ของพระเจ้าทรงธรรมด้วยความสวยงามของเขา⁶³ เหตุผลที่มาสยามที่ตัว

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122-128

⁶² กุรุซุ โยะมิโอะ (Kurusu Yoshio), หนังสือสำหรับเด็ก “ฆาตมาดา นางงามาชา ซึ่งกลายเป็นกษัตริย์ นครศรีธรรมราช” ในหนังสือ “โคะโคะโม นนฟูโกโหม (เรื่องจริงสำหรับเด็ก) เล่มที่ 14” (โคะมิเนะ เซียวเตนะ (Komine shoten), 1964) หน้า 142, 163.

⁶³ บทละครอยู่ในหนังสือ “บทละครที่เลือกมาของอุเอะดะ มินจิ (Ueda shinji kyakuhon senshuh) (ทะเลกระสูกะกะเงะกิคะน. 1990), หน้า 35, 39-40, 42)

ละครยามาดากล่าวเพียงเล็กน้อย ว่าได้ข่าวว่าสยามเป็นประเทศที่สวยงามและผู้คนมีจิตใจที่อบอุ่นเหมือนคนญี่ปุ่น และคิดว่าอยากจะศึกษาเรื่องต่างๆ ในโลกกว้าง⁶⁴ เวลาทหารพม่าเข้ามาในสยาม ยามาดาก็ไปกับทหารสยามที่จะไปปราบทหารพม่า และเขาคิดหากกลยุทธ์ที่แปลกซึ่งทำให้ทหารสยามได้ชัยชนะ ยามาดาให้คำแนะนำที่ดีกับพระเชษฐาธิราช ซึ่งพระองค์ฟังจะสืบทอดพระราชบัลลังก์หลังจากการสวรรคตของพระเจ้าทรงธรรม และอายุก็ยังน้อยอยู่⁶⁵ ต่อมาออกญาฉลาโหม ถวายความคิดเห็นต่อพระเชษฐาธิราชว่า ยามาดาเป็นอุปสรรคต่อการค้ากับสเปนและโปรตุเกส ดังนั้นควรจะกำจัดยามาดาเสีย⁶⁶ ยามาดาก็บอกว่ายอมตายด้วยความยินดี เพื่อที่จะช่วยสยามในเรื่องสำคัญและดีมเหสที่ใส่ยาพิษ⁶⁷ ในนาที่สุกท่ายก่อนที่จะตาย ยามาดาได้กล่าวว่อดุส่าห์ช่วยหว่านเมล็ด (=ความสวยงามของญี่ปุ่นและบุชโคทุกคนโปรดรวมกำลังเพื่อที่จะได้ผลดี)⁶⁸ คำพูดของยามาดานี้ ดูเหมือนว่าฝ่ายญี่ปุ่นยังมีทำที่ว่าจะสอนและดูแลสยาม ซึ่งสืบเนื่องมาจากก่อนสงครามยังมีเหลืออยู่ แต่เดิมนหนังสือเกี่ยวกับยามาดาส่วนใหญ่เชื่อถือในหนังสือของ วันวลิต ซึ่งกล่าวว่ายามาดาจงรักภักดีต่อพระเจ้าทรงธรรมและคำสั่งสุดท้ายของพระองค์ แต่ในบทละครนี้ยามาดาไม่ขัดขืนต่อออกญาฉลาโหม

ใน ค.ศ.1969 นักเขียนชื่อดัง ยะมะโอะกะ โซชะชิ (Yamaoka Sohachi) เขียนนวนิยายเรื่อง *ยามาดา นางามาซา* ในหนังสือผู้เขียนกล่าวว่า มูลเหตุของใจของยามาดา นางามาซาที่จะไปสยามเพราะเจ้านายซึ่งเป็นไคเมียว⁶⁹ ของเขาถูกริบที่ดินจากรัฐบาลของโชกุนด้วยอุบายของรัฐบาล ยามาดาซึ่งรู้ความลับของรัฐบาลว่าให้อุบายเพื่อที่จะริบที่ดินของไคเมียว จึงเกือบจะถูกฆ่า ยามาดาตระหนักดีว่าเนื่องจากที่ดินของญี่ปุ่นน้อยเหลือเกิน ทั้งไคเมียวและชามูไรต้องแย่งที่ดินซึ่งกันและกัน บางที่ได้ที่ดินเพิ่มขึ้นบางที่ลดน้อยลงตลอดเวลา เขาคิดว่าอยากจะไปต่างประเทศเพื่อสร้างที่ดินใหม่สำหรับคนญี่ปุ่น และอยากจะเรียกร้องให้คนญี่ปุ่นที่มีความเดือดร้อนเหมือนกับตัวเองมายังที่ดินใหม่ ยามาดาจึงเลือกไปสยาม

ประเด็นสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือ อุบายของฮอลันดา ฮอลันดาที่มีความทะเยอทะยานที่จะทำการค้าผูกขาดแต่เพียงผู้เดียวในแถบเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่นที่ได้รับ

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58

⁶⁸ บทละครที่เลือกมาของอุอะคะ มินจิ, หน้า 56.

⁶⁹ ไคเมียว เป็นข้าของโชกุนโดยตรง โชกุนคือคนสูงสุดในการปกครองญี่ปุ่นและโชกุนแบ่งที่ดินให้กับไคเมียวและให้เขาปกครองที่นั้น

กำไรมาก ฮอลันดาจึงขู่กษัตริย์สยาม⁷⁰ ขณะเดียวกันก็โกหกรัฐบาลญี่ปุ่นว่าคนญี่ปุ่นทุกคนที่อยู่เมืองนอกเป็นคริสตศาสนิกชน ซึ่งทำให้คนญี่ปุ่นที่อยู่เมืองนอกทำการค้ากับญี่ปุ่นไม่ได้⁷¹ ฮอลันดาโกหกออกญาเวลาโหมว่า ยามาดามีการวางแผนชวนตนร่วมมือในการยึดครองสยาม และควยสาเหตุนี้พระเชษฐาธิราช (ซึ่งพวกญี่ปุ่นในอยุธยาช่วยในการทรงขึ้นครองราชสมบัติ) จึงถูกลงโทษประหารชีวิต⁷² อนึ่ง ฮอลันดาทำให้พระเจ้าปราสาททอง (ซึ่งทรงครองราชสมบัติแทนพระเชษฐาธิราช) ทรงคิดว่ายามาดาเป็นบุคคลที่ควรจะฆ่าสำหรับสยาม⁷³ สาเหตุความตายของยามาดา มาจากอุบายของฮอลันดาในหนังสือเล่มนี้

ใน ค.ศ.1971 ในบทความ “ใครฆ่ายามาดา นางามาช่า” ของ อิวะกิ เซะอิจิ (Iwaki Seiji)* กล่าวว่า เจน ปีเตอร์สัน คู่น (Jan Pieterszoon Coen) ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการครั้งที่ 4 และครั้งที่ 6 ของบริษัทอินเดียตะวันออกฮอลันดาวางแผนลอบฆ่ายามาดา เพื่อที่จะขยายอำนาจในตลาดอยุธยา (ซึ่งเป็นตลาดใหญ่ในเขตเอเชียอาคเนย์) แบบผูกขาดแต่ผู้เดียว แต่ยามาดาซึ่งมีอิทธิพลต่อตลาดอยุธยามากก็เป็นตัวอุปสรรค แต่ทั้งนี้ผู้เขียนคนนี้ไม่เสนอหลักฐานใดๆ เลย⁷⁴

ใน ค.ศ.1973 มีหนังสือเรื่อง *มิชิทซุ ยามาดา นางามาช่า (ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับยามาดา นางามาช่า)* โดย เอะสะกิ อะทซุมิ (Ezaki Atsushi) ระบุว่ายามาดาต้องรับผิดชอบในการปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของคนญี่ปุ่นในหมู่บ้านญี่ปุ่นในฐานะเป็นหัวหน้า ดังนั้น ยามาดาจึง พยายามหลีกเลี่ยงจากการเกี่ยวข้องกับการแย่งชิงราชสมบัติภายในวัง⁷⁵ ซึ่งกลายเป็นการปฏิเสธคำกล่าวของวันวลิตซึ่งเคยเชื่อกันมานาน (แต่ไม่มีหลักฐาน) เช่น วันวลิตกล่าวว่าเวลาที่ออกญาเวลาโหมโจมตีวังเพื่อจับพระเชษฐาธิราช ทหารญี่ปุ่นก็อยู่ในกองทัพออกญาเวลาโหม แต่ผู้เขียนกล่าวว่ายามาดาไม่ได้อยู่ในกองทัพในโอกาสนี้โดยเหตุผลดังกล่าว⁷⁶

⁷⁰ ยะมะโอะกะ โซสะชิ (Yamaoka Sohachi), *ยามาดา นางามาช่า (โทโฮชะ (Toh-hoh-sha), 1969)*, หน้า 111-112

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 113

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 146

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162-163

* Iwaki Seiji นักหนังสือพิมพ์ เคยอยู่ในประเทศไทยสมัยสงครามในฐานะนักข่าว

⁷⁴ อิวะกิ เซะอิจิ (Iwaki Seiji), “ใครฆ่า ยามาดา นางามาช่า,” *Rekishito Jinbutsu* (กันยายน 1971), หน้า 280-282

⁷⁵ เอะสะกิ อะทซุมิ (Ezaki Atsushi) *มิชิทซุ ยามาดา นางามาช่า (ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับยามาดา นางามาช่า)* (1973), หน้า 93

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

ในเดือนธันวาคม ค.ศ.1978 ละครโทรทัศน์เรื่อง *ดาวใต้* (*Minami Jyuhjisei*) โดยผู้เขียนบทคือ ฮะยะซะกะ เกียว (Hayasaka Gyoh) เนื้อหาในบทละครกล่าวถึง ช่วงหลังจากออกญา กลาโหมฆ่าพระเจ้าสุริยราชและขึ้นครองราชสมบัติแทน ยามาดาซึ่งแต่งงานกับพระธิดาของพระเจ้าทรงธรรม ชื่อ สุริโยทัย ได้ตัดสินใจว่าจะโจมตีกษัตริย์ใหม่ซึ่งเป็นศัตรูของสุริโยทัย แต่ก่อนที่ยามาดาจะกระทำการ เขาก็ถูกฆ่าจากไส้ศึกของรัฐบาลญี่ปุ่น เพราะยามาดามีอำนาจมากในสยาม และปกป้องคริสตศาสนิกชน ซึ่งกลายเป็นตัวอุปสรรคสำหรับรัฐบาลญี่ปุ่นแล้ว⁷⁷

ใน ค.ศ.1980 นักเขียน ชื่อ ฮะยะชิ เซอิโงะ (Hayashi Seigo) เขียนนวนิยายเรื่อง *ยามาดานางามาช่า* ผู้เขียนเป็นลูกของคนญี่ปุ่นที่อพยพไปเกาหลี ซึ่งอยู่ใต้การปกครองของญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และเมื่อสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 เขาประสบความสำเร็จอย่างมากที่หลวงในเกาหลี ผู้เขียนสันนิษฐานว่าโศกนาฏกรรมอย่างนี้น่าจะเกิดขึ้นภายในคนญี่ปุ่นในหมู่บ้านญี่ปุ่น และยามาดาคือคนอพยพไปต่างประเทศเช่นเดียวกัน (เพราะยามาดาถูกฆ่าด้วยยาพิษและหมู่บ้านญี่ปุ่นก็ถูกเผาหลังจากนั้น) ดังนั้น ผู้เขียนจึงสร้างภาพลักษณ์ยามาดาคืนใหม่โดยใช้จินตนาการเกี่ยวกับความยากลำบากกับโศกนาฏกรรม ที่ยามาดาและคนญี่ปุ่นน่าจะพบจากประสบการณ์ของตัวเอง นอกจากนี้ ผู้เขียนพยายามอธิบายว่าในสายตาของคนสยามยามาดาและคนญี่ปุ่นในยุชยาเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นความพยายามครั้งแรก และในระยะเวลา 35 ปี หลังจากการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 คนญี่ปุ่นเริ่มคิดว่ายามาดานางามาช่า เป็นคนอพยพที่จองหองและคล้ายกับว่าเข้าไปยึดครองสยาม ภาพลักษณ์ของยามาดาเริ่มมีรากเหง้าของการหวนสำรวจตนเองเกี่ยวกับการยึดครองประเทศต่างๆ ในเอเชียอาคเนย์โดยญี่ปุ่นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้เขียนเขียนหนังสือเล่มนี้ด้วยความหวังว่า อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของการช่วยเหลือในมิตรภาพที่ดีกับประเทศต่างๆ ในเอเชียในอนาคต⁷⁸

ผู้เขียนไม่ได้มองยามาดาว่าเป็นวีรบุรุษของการขยายประเทศญี่ปุ่นนอกประเทศ แต่มองยามาดาว่า เป็นหัวหน้าที่โชคไม่ดีต้องต่อสู้เพื่อการดำรงชีวิตของคนญี่ปุ่น ที่อยู่ในโชคชะตาที่ต้องอพยพไปต่างประเทศ (จามุไรโรไนย คริสตศาสนิกชน) สาเหตุที่ทำให้ยามาดาต่อสู้ คือ เพราะคนญี่ปุ่นในยุชยาอยู่อย่างโดดเดี่ยว จากการที่รัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มมีนโยบายปิดประเทศ ดังนั้น คนญี่ปุ่น

⁷⁷ วารสาร *โทรทัศน์งะอิโคะ* (*Terebi gaido*) วันที่ 1 ธันวาคม ค.ศ. 1978.

⁷⁸ ฮะยะชิ เซอิโงะ (Hayashi Seigo) *ยามาดา นางามาช่า* (ฟูโกะชะ (Fuh-koh-sha) 1980), หน้า 249-

ในสยามจึงถูกบังคับอยู่ในฐานะที่ลำบาก⁷⁹ ก่อนนี้พระเจ้าทรงธรรมและคนสยามเห็นค่าในการใช้ชามูโรญี่ปุ่น เพราะเบื้องหลังของพวกนี้มีรัฐบาลญี่ปุ่นหนุนหลังอยู่⁸⁰ ครั้นเมื่อรัฐบาลเริ่มใช้นโยบายปิดประเทศ คนญี่ปุ่นในอยุธยาก็ถูกละทิ้งจากรัฐบาลญี่ปุ่น คนญี่ปุ่นจึงต้องหาวิธีอื่นๆ เพื่อที่จะอยู่เมืองสยามต่อไปได้ เช่น ในกรณีของยามาดา ก็อาสาจะช่วยในการไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างสยามกับสเปน⁸¹ หรือหลังจากพระเจ้าทรงธรรมสวรรคต เกิดปัญหาว่าใครที่จะเป็นคนสืบราชสมบัติ พวกเจ้าและขุนนางก็แยกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งสนับสนุนพระเชษฐาธิราช (รวมออกญากลาโหม) กับอีกกลุ่มสนับสนุนพระอนุชาของพระเจ้าทรงธรรม ดังนั้นยามาดาจึงแลกเปลี่ยนสัญญากับออกญากลาโหมว่า ให้ท่านออกญาสร้างความรู้สึกที่ดีระหว่างคนสยามกับคนญี่ปุ่น ในขณะที่เดียวกัน ฝ่ายญี่ปุ่นจะสนับสนุนพระเชษฐาธิราชเพื่อเป็นการตอบแทน อย่างไรก็ตามความคิดเห็นของผู้เขียนที่ว่ายามาดาถูกฆ่าและหมู่บ้านญี่ปุ่นในอยุธยาที่พินาศด้วยอันเนื่องมาจากความรู้สึกบาดหมางของคนสยาม เห็นได้ชัดเจนจากคำพูดของบุคคลในนวนิยายดังต่อไปนี้

“...เวลาต่อสู้กับทหารสเปน ทหารสยามจะอ่อนแอมากและไม่มีสักคนหนึ่งที่จะมาอาสาสมัครเป็นทหาร แต่เมื่อถึงคราวที่ต้องต่อสู้กับญี่ปุ่น กองทัพสยามกลับทำสำเร็จในทันที คนสยามเกลียดคนญี่ปุ่นเช่นนั้นหรือ 20 ปีที่ผ่านมา คนญี่ปุ่นในสยามทำอะไรถึงทำให้คนสยามเกลียดคนญี่ปุ่นขนาดนี้”⁸² ทั้งนี้ผู้เขียนคิดว่า สาเหตุที่ทำให้คนสยามเกลียดคนญี่ปุ่นมี 4 ประการดังต่อไปนี้

1. คนญี่ปุ่นดูถูกคนสยามและไม่ได้รับธรรมเนียมประเพณีของสยามเลยทั้งๆ ที่อาศัยอยู่ในเมืองสยาม
2. คนญี่ปุ่นมีความภูมิใจในความสามารถของการต่อสู้และเข้าใจผิดว่าคนสยามกลัวและเคารพคนญี่ปุ่นและครอบครองคนสยามมานานแล้ว⁸³
3. คนญี่ปุ่นชอบใช้กำลัง ตั้งแต่คนญี่ปุ่นเริ่มมีอิทธิพลในสยาม สงครามเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แม้ว่าจะมีคนญี่ปุ่นที่เสียชีวิตในสงครามก็ตาม แต่จำนวนคนสยามที่เสียชีวิตเพราะสงครามมีจำนวนมากกว่าหลายเท่า

⁷⁹ แต่ตามข้อเท็จจริงตามประวัติศาสตร์ สมมติฐานของผู้เขียนผิดเพราะว่าการตายของยามาดาเป็นใน ค.ศ.1630 และการเริ่มใช้นโยบายปิดประเทศของรัฐบาลญี่ปุ่นเริ่ม ค.ศ.1633 ดังนั้นในสมัยยามาดายังมีชีวิตอยู่ยังไม่มีการปิดประเทศ

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 239

⁸³ ละเอียด เศษอิโงะ, ยามาดา นางามาซา, หน้า 129

4. คนญี่ปุ่นขูดรีดเอาจากดินแดนสยาม เนื่องจากคนญี่ปุ่นได้ประโยชน์มากเกินไป ดังนั้นคนสยามขากจนตลอด⁸⁴

การกระทำ 4 ประการดังกล่าวซึ่งทำให้คนสยามเกลียดคนญี่ปุ่น ดูเหมือนว่าการกระทำของคนญี่ปุ่นในเอเชียอาคเนย์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ภาพลักษณ์ของยามาดาในหนังสือเล่มนี้น่าจะเป็นครั้งแรกที่คนญี่ปุ่นเริ่มเข้าใจว่า ทำไมคนไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยยอมรับยามาดามาจนถึงปัจจุบันนี้

ใน ค.ศ.1981 นักเขียนที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่ง คือ เอ็นโด ชูชะกุ (Endo Shusaku) ได้เขียนนวนิยายเรื่อง *ทางที่จะถึงราชอาณาจักร...ยามาดา นางามาซา (Ohkoku enomichi...Yamada Nagamasa)* ผู้เขียนกล่าวว่าเนื้อแท้ของยามาดา นางามาซา คือ หัวหน้าที่ทหารอาสาสมัคร แม้ว่าเขาจะมีบทบาทในการค้าระหว่างประเทศและซื้อหนังสือจากสยามมาจากญี่ปุ่นก็ตาม นอกจากนี้ สมัยยามาดา ประเทศต่างๆ ในเอเชียอาคเนย์ต่างก็คิดว่า คนญี่ปุ่นเป็นเชื้อชาติที่ชอบสงคราม ดังนั้น คิดว่าคนที่อพยพมาเหมาะสมกับการเป็นทหารอาสาสมัคร (ไม่ใช่คนอพยพที่มีลักษณะสันติภาพ)⁸⁵

ผู้เขียนระบุว่า มี 2 ประเด็นเกี่ยวกับนิสัยของคนญี่ปุ่นที่มีมานานแล้ว จนกลายเป็นสาเหตุที่ทำให้หมู่บ้านญี่ปุ่นสลายหายไปหมด พร้อมกับอีกสาเหตุหนึ่งคือสถานภาพของการเมืองสยาม คือ

1. คนญี่ปุ่นในหมู่บ้านญี่ปุ่นต่างๆ ที่ดำรงชีวิตในหมู่บ้าน (หมู่บ้านญี่ปุ่น) แต่ไม่ได้ตั้งรกรากในสยามซึ่งต่างกับคนจีน คนญี่ปุ่นไม่ได้ปรับตัวกับชีวิตของคนสยาม แม้แต่การทำอาหารก็จะทำอาหารคล้ายๆ กับอาหารญี่ปุ่นที่สุด วิถีดำรงชีวิตก็ไม่ปรับตัว แต่ดำรงชีวิตเหมือนอยู่ที่ญี่ปุ่น คิดถึงญี่ปุ่นเสมอและฝันว่าหลังจากทำการสำเร็จได้ฐานะดีขึ้นในเมืองสยามจะกลับญี่ปุ่นตลอดเวลา⁸⁶

2. จุดอ่อนที่ทหารอาสาญี่ปุ่นมีโดยเฉพาะ คือ ผู้เขียนเปรียบเทียบระหว่างทหารอาสาตะวันตกกับทหารอาสาญี่ปุ่น และสรุปว่าฝ่ายตะวันตกมีความใจเย็นซึ่งมาจากลัทธิทำอะไรให้เข้าหลักสมเหตุผล (Rationalism) ตามกฎอำนาจทางการเมือง แต่คนญี่ปุ่นไม่มีความใจเย็นอย่างนี้และมักจะใช้อารมณ์

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165

⁸⁵ หนังสือพิมพ์ *อะซะฮิ* วันที่ 21 สิงหาคม ค.ศ. 1972

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า

ภาพลักษณ์ของยามาดาโดยผู้เขียนคนนี้เป็นคนที่ใช้แผนอุบายต่างๆ เพื่อที่จะเลื่อนตำแหน่งเสมอ แต่เขาก็มีจุดอ่อนของทหารอาสาญี่ปุ่นเหมือนกัน⁸⁷ เช่น ยามาดาหลงรักเจ้าหญิงโยธาทิว(ตามความจริงเป็นพระธิดาของสมเด็จพระนารายณ์) ซึ่งเป็นพระธิดาของพระเจ้าทรงธรรม⁸⁸ เมื่อพระเจ้าปราสาททองซึ่งแย่งราชสมบัติจากพระเชษฐาธิราชทรงสั่งฆ่ายามาดา ผู้เขียนกล่าวว่าไม่ใช่ว่าคนอื่นให้ยามาดากินยาพิษ แต่ยาพิษที่เขาถืออยู่ในฐานะเป็นคนญี่ปุ่นซึ่งอยู่ข้างในร่างกายของเขาเองฆ่าเขา⁸⁹

ใน ค.ศ.1984 นักเขียน ชื่อ ฟุจิโมะโตะ กิอิชิ (Fujimoto Giichi) เขียนบทความเกี่ยวกับยามาดาในหนังสือเรื่อง ภาพลักษณ์ของบุคคลต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์เล่มที่ 12 (*Rekishinogunzoh 12 Yun-hi*) สมัยยามาดา รัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มดำเนินการนโยบายปิดประเทศ⁹⁰ หลังปิดประเทศของญี่ปุ่นรัฐบาลสยามน่าจะมองคนญี่ปุ่น 3,000 คนที่อยู่ในหมู่บ้านญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่ยุ่งยากแต่ฝ่ายญี่ปุ่นไม่มีที่ไปนอกจากสยาม ดังนั้นยามาดาซึ่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่นคิดว่าทางเลือกเดียวคือ ยึดถือต่อความไว้วางใจของกษัตริย์สยามและรักษาเขตอิทธิพลของคนญี่ปุ่นไว้ สักแห่งหนึ่ง ซึ่งมียามาดาเป็นหัวหน้าในสยาม⁹¹

ใน ค.ศ.1987 นักเขียนที่มีชื่อเสียงในนวนิยายประวัติศาสตร์ ชื่อ ชิน ฉุนฉิน (Chin Shunshin) เขียนบทความเรื่อง “ยามาดา นางามาช่า” ในหนังสือ *บุคคลในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น* (*Jinbutsu Nihohki*) ผู้เขียนคนนี้ก็กล่าวถึงจุดอ่อนของยามาดา คือ เขาเคยเป็นแค่คนแบกเสลี่ยงของไคเมียวเท่านั้นและไม่ใช่เป็นซามูไร ดังนั้น เขาพยายามประพาดิตนว่าดูเหมือนซามูไรมากกว่าซามูไรจริงๆ ซึ่งพยายามมีความรับผิดชอบสูงและภูมิใจสูงในฐานะเป็นคนญี่ปุ่น ออกญาหลาโหมใช้จุด

⁸⁷ วารสาร *เงกิ*(*geki*) ฉบับที่44 (1973), หน้า 7 วิเคราะห์นวนิยายใน ค.ศ.1981 กับบทละครชื่อ *คนญี่ปุ่นแถวแม่น้ำเจ้าพระยา*(*Menamugawa no nihonjin*) โดยผู้เขียนคนเดียวกันในค.ศ. 1973 พร้อมทั้งนี้เพราะแม่ว่าเรื่องราวของสองเรื่องต่างก็นิดก็ตามกระแสหลักของเรื่องราวและสิ่งที่ผู้เขียนอยากจะพูดไม่ต่างกันเท่าไร

⁸⁸ เอ็นโด ชูซะกุ(Endo Shusaku) *โอ โทะคุ เอะโน มิชิ ... ยามาดา นางามาช่า* (ทางที่จะถึงราชอาณาจักร ... ยามาดา นางามาช่า)(โตเกียว: เฮะอิโบนะเซ็ช, 1981), หน้า 322-326

⁸⁹ วารสาร *เงกิ* ฉบับที่44 (1973), หน้า 8

⁹⁰ คั้งที่กล่าวมาแล้วในเชิงอรรถ เลข 77 การออกกฎหมายปิดประเทศของญี่ปุ่นครั้งแรกคือใน ค.ศ. 1633 ซึ่ง 3 ปีหลังจากการตายของยามาดา ไม่ตรงกับสมัยยามาดา

⁹¹ ฟุจิโมะโตะ กิอิชิ (Fujimoto Giichi) เขียนบทความเกี่ยวกับยามาดา ในหนังสือ *ภาพลักษณ์ของบุคคลต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์เล่มที่ 12* (โตเกียว: ฉิวเอฉิว 1984), หน้า 146

อ่อนของยามาดาเป็นประโยชน์แก่ตัวเอง ฮอลันดาที่ต้องการผลประโยชน์จากการค้าระหว่างสยาม-ญี่ปุ่นวางแผนฆ่ายามาดา โดยให้ออกญาภลาโหมผู้ที่ทรงทราบจุดอ่อนของยามาดาลงมือ⁹²

ใน ค.ศ.1989 นะกะทซุ ฟุมิฮิโกะ (Nakatsu Fumihiko) เขียนนวนิยายเรื่อง *จดหมายลับของ ยามาดา นางามาซา (Yamada Nagamasa no missho)* ผู้เขียนกล่าวว่าเบื้องหลังของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสมัยอยุธยาเป็นการพิพาทระหว่างประเทศ (โปรตุเกส สเปน อังกฤษ ฮอลันดา และญี่ปุ่น) เกี่ยวกับผลประโยชน์ยิ่งใหญ่จากการค้าระหว่างประเทศในตลาดอยุธยา (แต่ไม่มีหลักฐาน) เช่น หลังจากรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ แล้วพระเจ้าทรงธรรมขึ้นครองราชสมบัติ พระองค์ทรงลงโทษประหารชีวิต Piyanaiwai บุคคลซึ่งเคยทูลความเท็จต่อสมเด็จพระเอกาทศรถว่า เจ้าฟ้าสุทัศน์ทรงมีแผนการที่จะแย่งราชสมบัติจากพระองค์ ซึ่งทำให้สมเด็จพระเอกาทศรถทรงพิโรธและทรงสั่งประหารชีวิตเจ้าฟ้าสุทัศน์ แต่พระเจ้าทรงธรรมทรงคิดว่าเจ้าฟ้าสุทัศน์ไม่ได้วางแผนอย่างที่ถูก Piyanaiwai ใสร้าย Piyanaiwai กลับเป็นคนร้าย แต่ Piyanaiwai เป็นคนที่มีบุญคุณกับคนญี่ปุ่นในหมู่บ้านญี่ปุ่น ดังนั้น พวกนี้ไม่พอใจต่อการประหารชีวิตครั้งนี้ จึงถวายฎีกาต่อพระเจ้าทรงธรรมและบุกเข้าไปในพระราชวัง จากนั้นก็หนีไปอยู่ที่เพชรบุรี ผู้เขียนนวนิยายเล่มนี้ตีความหมายเหตุการณ์นี้ว่า เบื้องหลังของเหตุการณ์นี้ ฮอลันดาได้ร่วมมือกับกลุ่มฝ่ายพระเจ้าทรงธรรมและวางแผนที่จะจัดคนญี่ปุ่นออกไป ดังนั้น คนญี่ปุ่นจะเสียสิทธิที่มีอยู่ในด้านชีวิตประจำวันและด้านการค้าด้วย⁹³

ยามาดาปฏิบัติกรอย่างฉลาดและได้สิทธิพิเศษจากราชวงศ์สยาม ดังนั้น เขาจึงได้รับผลประโยชน์ในด้านการค้ามาก กล่าวคือ เขาเสนอการเปลี่ยนแปลงวิธีเก็บภาษีในการค้าระหว่างประเทศต่อออกญาพระคลัง (คนญี่ปุ่นที่ทำการที่ด่านภาษีสอบสวนสินค้าเข้ากับสินค้าออกเข้มงวดมากขึ้นซึ่งทำให้สินบนต่อข้าราชการน้อยลงและรายได้ของพระมหากษัตริย์เพิ่มมากขึ้น) ออกญาพระคลังนำวิธีนี้มาใช้และให้รางวัลกับยามาดา กล่าวคือ สิทธิพิเศษให้กับพ่อค้าคนญี่ปุ่นที่จะซื้อสินค้าหนังสัตว์⁹⁴ หลังจากนั้น ยามาดาและพ่อค้าคนญี่ปุ่นได้รับผลประโยชน์มากจากการค้าซึ่งทำให้คนญี่ปุ่นถูกเคียดแค้นและถูกโจมตีด้วยกำลังทหารจากประเทศตะวันตกต่างๆ⁹⁵ ยามาดาตายไม่ใช่ด้วยความผิดของตัวเอง คะตะ มะซะมุเนะ (Date Masamune) ซึ่งเป็นโคเมียวของภาคตะวันออก

⁹² ชิน ฉวินฉิน (Chin Shunshin) “ยามาดา นางามาซา” ในหนังสือ *บุคคลในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น* (โตเกียว, คณะอักษรศาสตร์, 1985), หน้า 181-9.

⁹³ นะกะทซุ ฟุมิฮิโกะ (Nakatsu Fumihiko) *จดหมายลับของ ยามาดา นางามาซา* (โคดันฉะ 1989) หน้า 114.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 239

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 278-9

ออกเฉียงเหนือแอบซื้ออาวุธจากอยุธยาโดยผ่านเรือฮอลันดา เพราะความลับของเขาเกือบรั่วต่อรัฐบาลญี่ปุ่น ลูกน้องของเขาใส่ร้ายยามาดาและฆ่ายามาดา

นวนิยายเกี่ยวกับยามาดา เรื่อง *ผู้ใดจับโอกาส (Fuh-un-ji)* ลงในหนังสือพิมพ์รายวัน ชื่อ *โยะมิอุริ (Yomiuri)* ตั้งแต่เดือนเมษายน ค.ศ.1993 ถึงเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1994 โดยนักเขียน ชื่อ ฌิระอิชิ อิชิโร (Shiraishi Ichiro) ในนวนิยายเล่มนี้ แม้ว่ายามาดาไม่ใช่เป็นคนธรรมดา โชคชะตาของเขาคือต้องกลายเป็นคนยิ่งใหญ่ก็ตาม เขามีความสามารถเป็นพ่อค้ามากกว่าเป็นนักรบ ยามาดาไม่ได้ตั้งใจมาสยามแต่มาโดยบังเอิญ เขาเสนอพระเจ้าทรงธรรมว่ากรุณาให้คนญี่ปุ่นทำหน้าที่ป้องกันแม่น้ำเจ้าพระยาและได้รับอนุญาตจากพระองค์⁹⁶ จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของยามาดาในการขอร้อง คือ อยากจะได้ผลประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศ เขาคิดว่าคนญี่ปุ่นไม่ควรจะเกี่ยวข้องกับการวิวาทภายในพระราชวังหรือการวิวาทระหว่างคนตะวันตก และวิธีป้องกันที่ดีที่สุดคือเพิ่มกำลังทหารของตัวเอง⁹⁷ หลังจากพระเจ้าทรงธรรมสวรรคตแล้ว ทั้ง 2 กลุ่มที่มุ่งหวังราชบัลลังก์ก็วิวาทกันอย่างรุนแรงมากขึ้น ยามาดาไม่ต้องการเกี่ยวข้องกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่กรณีที่เกิดขึ้นไม่ได้ เพื่อที่จะป้องกันคนญี่ปุ่นในหมู่บ้านญี่ปุ่นก็ต้องช่วยฝ่ายหนึ่งด้วยกำลังทหารญี่ปุ่น เช่น เวลาเชิญพระอนุชาของพระเจ้าทรงธรรมออกจากวัดพวกคนญี่ปุ่นไม่ยอมทำแต่ต้องทำ⁹⁸ เวลาออกญากลาโหมโจมตีพระราชวังเพื่อที่จะจับพระอนุชา ยามาดาก็วางแผนว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะก็ตาม หมู่บ้านญี่ปุ่นต้องเอาตัวรอดได้ กล่าวคือ ยามาดาซึ่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่นไม่นำทหารญี่ปุ่น แต่ให้ลูกน้องเป็นผู้นำทหารญี่ปุ่นช่วยฝ่ายออกญากลาโหม เพราะถ้าหากว่าฝ่ายออกญากลาโหมแพ้ทางหมู่บ้านญี่ปุ่นก็ยิ่งพุดแก่ตัวได้⁹⁹ ในนวนิยายเล่มนี้ ยามาดาจึงเป็นคนธรรมดา มากกว่าวีรบุรุษ

ใน ค.ศ.1996 อิวะกิ ยูจิโร (Iwaki Yujiroh) เขียนนวนิยายเรื่อง *การบันทึกความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อมโทรมของนักรบในสยาม (Shamuro kokumonofuno ki)* ผู้เขียนเคยเรียนมหาวิทยาลัยในเมืองไทยหลังสงคราม และเคยสอนภาษาญี่ปุ่นในมหาวิทยาลัยในเมืองไทย สามารถเข้าใจภาษาไทยดีมาก ปัจจุบันเป็นนักแปลและสนิทสนมกับนักเขียนไทยด้วย นิสัยของนักเขียนคนนี้สะท้อนในภาพลักษณ์ของยามาดาของเล่มนี้ด้วย (นวนิยายเรื่องนี้กำลังลงใน *มติชนรายสัปดาห์* เป็นตอนๆ ติดต่อกันอยู่) นอกจากยามาดาแล้ว ผู้เขียนยังได้สร้างพระเอกใหม่ชื่อ นิชิมุระ มะซะนะงะ (Nishimura Masanaga) ยามาดาเป็นคนที่เลื่อนตำแหน่งด้วยความดีความชอบในตำแหน่งกำลังทหาร ขณะเดียวกันพระเอกอีกคนหนึ่งเป็นคนที่เก่งภาษาไทยเข้าใจเมืองไทยดีมาก และดู

⁹⁶ ฌิระอิชิ อิชิโร(Shiraishi Ichiro), *ผู้ใดโอกาส(Fuh-un-ji)* (โตเกียว: โยะมิอุริ 1994), หน้า 55

⁹⁷ *ฟูคุนอิ*, หน้า 83

⁹⁸ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 205

⁹⁹ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 223

เหมือนว่าจุดมุ่งหมายของผู้เขียนก็คือ ต้องการแสดงถึงเบื้องหลังของประวัติศาสตร์ที่เด่นชัด โดยวางยามาดา นางามาดาเป็นศูนย์กลาง และยังมีอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นส่วนน้อยของหมู่บ้านญี่ปุ่น ประกอบด้วยคนญี่ปุ่นที่เข้าใจภาษาไทยอย่างดีและรักเมืองไทยจริงๆ เช่น เวลาออกญา کالاโหมสั่งยามาดากับนิชิมูระว่าจะหลอกล่อพระอนุชาของพระเจ้าทรงธรรมให้ออกมาจากวัด ยามาดารู้ว่าจุดมุ่งหมายของคำสั่งอยู่ที่ว่าเพื่อจะฆ่าพระอนุชา ซึ่งเป็นอุปสรรคสำหรับออกญา کالاโหม และยามาดาอยากจะมีมือกับออกญา کالاโหมเพื่อความทะเยอทะยานของตัวเอง¹⁰⁰ ขณะเดียวกันนิชิมูระพระเอกคนใหม่ต้องช่วยออกญา کالاโหมเป็นล่ามโดยไม่ค่อยสมัครใจ แต่ต้องทำเพื่อป้องกันตัว แต่ก็แอบวางแผนช่วยชีวิตของพระอนุชาพร้อมกับภรรยาของตนเอง (เป็นคนไทย)

สรุปได้ว่าภาพลักษณ์ของยามาดา นางามาดาในช่วงเวลานี้ ต่างจากภาพลักษณ์ของยามาดา นางามาดาในช่วงเวลาก่อนนี้มาก และเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ เช่น ในภาพยนต์จากความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่น-ไทย *ดาบของกษัตริย์* ก็เริ่มสำนึกถึงความรู้สึกของคนไทย ต่อจากนั้นเริ่มสงสัยหลักฐานของวันวลิต และปฏิเสธเพราะว่าสมัยก่อนฮอลันดาจะทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อที่จะได้ผลประโยชน์จากการค้าระหว่างสยามกับญี่ปุ่น และก็มีหลักฐานที่พิสูจน์ข้อสันนิษฐานนี้บ้างเล็กน้อย¹⁰¹ ต่อมาแม้กระแสน้ำของการช่วยเหลือด้านทหารของยามาดาไม่ไหลมาจากความสมัครใจ แต่ช่วยอย่างเสียไม่ได้เพื่อความอยู่รอดของหมู่บ้านญี่ปุ่น ใน ค.ศ.1980 สะยะฉะ ชิเงะริ เริ่มมองยามาดากับคนญี่ปุ่นจากสายตาของคนไทย และโดยการมองยามาดาเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีและตีความความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยไปต่างๆ นานา ใน ค.ศ.1996 อิวะกิ ยูจิโร จึงได้สร้างบุคคลใหม่ซึ่งรักและเข้าใจเมืองไทยมาก (ซึ่งตรงข้ามกับยามาดาในอดีต) ปรากฏการณ์เหล่านี้ สะท้อนความสนใจต่อเอเชียอย่างลึกซึ้งของญี่ปุ่นในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

สรุป

ในบทนี้ศึกษาภาพลักษณ์ของยามาดา นางามาดาในประเศญี่ปุ่น ตั้งแต่เมื่อ ยามาดา เสียชีวิต(ค.ศ.1630) จนถึงปัจจุบันนี้ซึ่งแบ่ง 5 ระยะเวลา คือ

ระยะแรก ตั้งแต่ ค.ศ.1630 - ค.ศ.1854 ประมาณต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 มีหนังสือ 3 เล่ม ได้แก่ *โคโบกิ ฟุโคะงุนกิ* และ *เท็นจิกุโทะกุบะอิ โมะโนะงะตะริ* ซึ่งหนังสือทั้งสามเล่มนี้ มีลักษณะคล้ายตำนาน ซึ่งดูไม่ค่อยน่าเชื่อถือเท่าใดนัก แต่ความจริงแล้วเนื้อหาค่อนข้างตรงกับจดหมายเหตุวันวลิต

¹⁰⁰ อิวะกิ ยูจิโร (Iwaki Yujiroh) *อะมุโระโกะกุ โมะโนะงะตะริฟูโนะกิ* (การบันทึกความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อมโทรมของนักรบในสยาม) (โตเกียว : Kohwadoh, 1996), หน้า 201

¹⁰¹ เช่นหลักฐานที่อิวะกิ ชิเงะฉิ อ้างแต่หลักฐานนี้มีปีค.ศ. 1634 สี่ปีหลังจากการตายของยามาดา

ต่อมาในค.ศ.1794 มีหนังสือชื่อ *โทะโดโระกุ* ซึ่งมีลักษณะของความเป็นชาตินิยม เช่นข้อความที่ว่า “ยามาดาได้ทำความดีความชอบในสยาม โดยการได้รับความคุ้มครองจากพระเจ้าญี่ปุ่นของศาสนาชินโต” หนังสือเล่มนี้มีอิทธิพลต่อ *อิบุกิโอะโรมิ* ของอิระตะ อะทซุตะเนะในค.ศ. 1813 แต่อิระตะขยายความว่า ยามาดา มี *ยะมะโตะคะมะฉิอิ* (จิตวิญญาณของความเป็นญี่ปุ่น) อยู่ และเนื่องจากอิระตะเป็นนักวิชาการสนใจการศึกษาเกี่ยวกับชาติ (Kokugaku) ที่มีชื่อเสียง หนังสือเล่มนี้จึงมีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ ของยามาดาในเวลาต่อมา

ระยะที่สอง ตั้งแต่ค.ศ.1854- ค.ศ.1914 ระยะนี้มีหนังสือเกี่ยวกับ ยามาดา มากพอสมควร แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ หนังสือแบบเรียนระดับประถมศึกษา กับหนังสือทั่วไป(ส่วนใหญ่เป็น นวนิยาย) สำหรับหนังสือแบบเรียนนั้น สันนิษฐานว่ามีกำเนิดจากสมัย โทะกุงะวะ และค่อนข้างมีอิทธิพลมากในสมัยต่อมา ทั้งนี้เพราะการศึกษาในสมัยใหม่มีการแพร่หลายทั่วทั้งประเทศ เหตุนี้ยามาดาจึงเป็นบุคคลทางประวัติศาสตร์ ที่คนญี่ปุ่นทุกคนทราบดี และเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ภาพลักษณ์ของยามาดาในแบบเรียนในระยะนี้ โดยเฉพาะในช่วงค.ศ.1888 - 1983 ถูกบิดเบือนถึงขนาดว่า มีอำนาจในสยามมากเป็นถึงกษัตริย์สยาม ซึ่งไม่เป็นความจริง ส่วนหนังสืออีกประเภท คือ หนังสือทั่วไป ในระยะนี้ก็มีการเสแสร้งเช่นเดียวกับหนังสือแบบเรียน คือ ในช่วง ค.ศ. 1888 - 1894 ภาพลักษณ์ของยามาดาได้ถูกบิดเบือนว่าเป็นกษัตริย์สยามเช่นกัน

ระยะที่สาม ค.ศ. 1914 - 1932 เป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นมีการค้าขายกับเอเชียอาคเนย์ จากอิทธิพลของสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1914 - 1918) มีกระแสว่า ยามาดาน่าจะขยายดินแดนในเขตนี้ และภาพลักษณ์ของ ยามาดาเด่นชัดมากที่สุดในช่วงนี้ คือ งานของโกะโด ฌุกุโดที่ว่า ยามาดานั้น เป็นภาพหนึ่งของ โมะโมะตะโร ที่อวดารลงมา โมโมตะโรนั้นไม่มีตัวตนจริง แต่ในหนังสือนิยายสำหรับเด็กนั้น โมะโมะตะโรมีลูกน้องที่จงรักภักดี (อันได้แก่ สุนัข ลิง และไก่ฟ้า) ไปปราบยักษ์ และนำทรัพย์สมบัติของยักษ์กลับมา ซึ่งในระยะนี้ ยามาดานั้นไม่ได้มีการกล่าวถึงในหนังสือแบบเรียนแต่อย่างใด

ระยะที่สี่ ตั้งแต่ค.ศ.1932 - 1945 ในระยะนี้ยามาดา ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ในหนังสือแบบเรียน ยามาดาถูกยกย่องให้เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นบุคคลตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ ในการเดินทางสู่ทิศใต้ เป็นการช่วยปลุกจิตสำนึกเด็กญี่ปุ่นให้รักชาติ และมุ่งปลุกใจให้เด็กญี่ปุ่นนั้นมีแนวคิดในการขยายอาณาเขตในมหาเอเชียบูรพา หนังสือทั่วไปนั้นได้ให้มุมมองว่ายามาดาเป็นบุคคลที่นับถือจักรพรรดิญี่ปุ่น และมีความเชื่อในความคิดของจักรพรรดิ ที่เรียกว่า ชักโกอิชิอุ ซึ่งเป็นแนวความคิด ที่เชื่อว่าการรุกรานประเทศในเขตเอเชียอาคเนย์และการทำสงคราม กับประเทศสัมพันธมิตรเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

ระยะที่ห้า ตั้งแต่ค.ศ. 1945 - ปัจจุบัน ภาพลักษณ์ของ ยามาดาเปลี่ยนแปลงไปมากไม่มีการบิดเบือนตามความคิดความเชื่อในเรื่องจักรพรรดิอีกต่อไป ภาพลักษณ์ของยามาดาที่ปรากฏออกมาเป็นไปในหลายลักษณะ โดยตามจินตนาการของนักเขียนเป็นภาพลักษณ์ที่มีอิสระ ไม่ค่อยมีภาพลักษณ์ที่เป็นไปตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เท่าใดนัก เป็นที่น่าสังเกตว่า หลังช่วงทศวรรษ 1980 ญี่ปุ่นมีบทบาทของการเป็นประเทศมหาอำนาจเพิ่มมากขึ้น มีนักเขียนบางคนได้กล่าวย้อนไปในอดีตครั้งที่ญี่ปุ่นเคยมีความสัมพันธ์กับต่างประเทศโดยผ่าน ยามาดา ต่อมาในทศวรรษ 1990 มีภาพลักษณ์ของ ยามาดาใหม่ว่าเป็นผู้ซึ่งมีความรัก และความเข้าใจต่อเมืองไทยปรากฏออกมาให้เห็น